



Rijksoverheid



Nationaal Burgerberaad Klimaat

Reactie van het kabinet
op het advies

29 mei 2026

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Leeswijzer	6
Infographic – De kabinetsreactie in het kort	8
Overzichtstabel	9
Inhoudelijke reactie op de aanbevelingen	11
Eten	12
Spullen	20
Reizen	27
Algemeen	39
Niet-aangenomen aanbevelingen	44



Inleiding

**Beste deelnemer van het burgerberaad,
Beste Nederlander,**

Nederland heeft een lange traditie van er samen uitkomen. Soms pakken we dat groots aan. Denk aan de bouw van de Deltawerken of ons sterke sociale stelsel. Soms is het juist heel klein. Zoals samen de buurttuin mooier maken of een duurzaamheidsplan maken binnen je eigen vve. Want hoewel we allemaal verschillen van elkaar, is er ook veel wat ons bindt. We willen een Nederland waar bestaanszekerheid én keuzevrijheid is. Een land waar een bloeiende economie en zorg voor de aarde hand in hand gaan. Dat kan alleen als we gebruik maken van alle goede ideeën die Nederlanders te bieden hebben. Zodat plannen niet alleen goed zijn op papier, maar ook in de praktijk.

Daarom heeft het kabinet – in samenwerking met de Tweede Kamer – besloten een bijzonder democratisch experiment aan te gaan. Voor de eerste keer sinds 2006 is er een nationaal burgerberaad georganiseerd in Nederland. Afgelopen jaar heeft een groep van 175 mensen nagedacht over de vraag: hoe kunnen we als Nederland eten, spullen gebruiken en reizen op een manier die beter is voor het klimaat? De deelnemers vormen samen een representatieve afspiegeling van Nederland: van jong tot oud, uit stad en dorp, met

verschillende achtergronden en met verschillende meningen over het klimaat. Tijdens de bijeenkomsten spraken deelnemers met elkaar en met deskundigen, en werkten ze stap voor stap aan oplossingen. Met resultaat: op 1 december 2025 heeft het burgerberaad zijn advies aangeboden aan de Tweede Kamer en het kabinet.

Een zorgvuldig advies verdient ook een zorgvuldig antwoord. In dit document vindt u de inhoudelijke reactie van het kabinet op het advies van het burgerberaad. Per aanbeveling beschrijft het kabinet wat we wel en wat we niet gaan doen. Ook beschrijven we over welke aanbevelingen later een beslissing genomen wordt.

Wat gaat het kabinet doen

We beginnen gelukkig niet bij nul. De afgelopen jaren heeft Nederland al plannen gemaakt voor een duurzame samenleving in 2050.¹ We werken aan het halen van de klimaatdoelen en aan de verduurzaming van ons energiesysteem en de mobiliteitssector. Dat is niet alleen goed voor het klimaat; het maakt Nederland ook onafhankelijker en schoner. Dit kabinet gaat aan de slag voor een sterke en toekomstbestendige agrarische sector en met het structureel verbeteren van de natuur. Hiervoor nemen we maatregelen om de veeteelt, land- en tuinbouw te verduurzamen. En we nemen regie op de ruimtelijke ordening, want alleen door duidelijke keuzes maken we Nederland klaar voor de toekomst.²

1 Zie [Klimaatplan 2025-2035](#) - Op weg naar een klimaatneutraal Nederland | Rapport | Rijksoverheid.nl.

2 Het kabinet heeft haar plannen opgeschreven in de [Nota Ruimte](#) en in de [NOVEX-aanpak](#).

De voorstellen van het burgerberaad sluiten hier mooi bij aan of zijn een waardevolle toevoeging voor nieuw beleid. Veel adviezen van het burgerberaad werken het beste als we samenwerken. Binnen Nederland, binnen de Europese Unie en wereldwijd. Daarom kijkt het kabinet voor de uitvoering van de aanbevelingen van het burgerberaad over grenzen heen. Waar we gezamenlijk met andere Europese landen kunnen optrekken, doen we dat.

Het kabinet is onder de indruk van de ideeën die de deelnemers van het burgerberaad hebben aangedragen. We nemen de helft van de voorstellen van het burgerberaad over. Met ongeveer een kwart van de voorstellen gaan we nog aan de slag en op zoek naar mogelijkheden.



Een paar voorbeelden van de stappen die het kabinet meteen zet:

We maken elektrisch rijden toegankelijker. Bijvoorbeeld met een subsidie in de vorm van een inruilregeling om je oude benzine- of dieselauto in te ruilen voor een tweedehands elektrische auto. Ook zetten we stappen in de verduurzaming van het spoor. We maken het kopen van duurzame producten makkelijker en reparaties toegankelijker: er komt een Europees duurzaamheidslabel voor producten en we gaan onderzoeken hoe we de kosten van reparatie kunnen verlagen voor burgers. Daarvoor kijken we naar de Uitgebreide producentenverantwoordelijkheid (UPV). Ook willen we stappen zetten om voedselverspilling tegen te gaan: door duidelijke houdbaarheidsicoontjes op voedsel en door te verkennen hoe we in Europa de regels voor het bewaren van voedsel aan kunnen passen. Met het ontwikkelen van een lobbyregister zet dit kabinet een extra stap in eerlijke belangenafweging.

Dit zijn slechts enkele voorbeelden – op pagina's 12 tot 43 vindt u voor alle dertien aanbevelingen een uitgebreide toelichting. Een overzichtstabel vindt u op pagina 9 en 10.

Er is ook een aantal voorstellen van het burgerberaad waar later een beslissing over genomen moet worden. Omdat er bijvoorbeeld nog een besluit over de financiën genomen moet worden of omdat de uitvoering afhankelijk is van een andere (internationale) beslissing. Een voorbeeld: de inzet van het kabinet is om voor de zomer te besluiten of meer geld beschikbaar wordt gesteld voor

boeren die een overstap willen maken naar een duurzame(re) vorm van landbouw. Hetzelfde geldt voor financiële besluiten die in het voorjaar van 2027 worden genomen (zie kader: hoe werkt financiële besluitvorming over klimaatbeleid?). Als over een voorstel later een keuze gemaakt moet worden, geven we waar mogelijk een tijdspad mee. Zo is overzichtelijk wanneer een besluit wordt genomen of een volgende stap wordt gezet. Met deze voorstellen gaat het kabinet aan de slag en op zoek naar mogelijkheden.

Er zijn ook voorstellen van het burgerberaad die het kabinet niet overneemt. Bijvoorbeeld omdat er praktische bezwaren zijn, er internationale afspraken zijn waar we ons aan moeten houden of omdat de nationale overheid er niet over gaat. Per aanbeveling geven we aan waarom we iets niet gaan doen én of we alternatieven zien.

Hoe werkt financiële besluitvorming over klimaatbeleid?

Het kabinet heeft in de zogenaamde 'begrotingsregels' afspraken gemaakt over hoe zij met de financiën om wil gaan. Eén van die afspraken is dat er per jaar één vast moment is waarop het kabinet financiële besluiten neemt. Dat is in het voorjaar, in de Voorjaarsnota. Dan vinden ook de financiële besluiten over klimaatbeleid plaats. Het resultaat is vaak een breed pakket aan klimaatmaatregelen. Die maatregelen gaan over de landbouw, de industrie, het energiesysteem, huizen en andere gebouwen en over hoe we in Nederland reizen. Soms is er een aanvulling op het klimaatbeleid bij Prinsjesdag in september. Er is bewust gekozen voor vaste momenten. Klimaatbeleid gaat namelijk iedereen aan: het heeft effect op burgers, bedrijven, (maatschappelijke) instellingen, boeren en op de (beperkte) ruimte die we in Nederland hebben. Je kan maar één keer je geld uitgeven en dus moet je zorgvuldig keuzes maken. Het helpt dan om alle keuzes die over budget gaan op vaste momenten in samenhang te bekijken. Vanwege de korte periode tussen de beëindiging van het huidige kabinet en de publicatie van de Voorjaarsnota 2026, is het eerstvolgende moment dat er financiële besluiten kunnen worden genomen over de aanbevelingen van het burgerberaad Prinsjesdag 2026 en daarna de Voorjaarsnota van 2027. Elke minister is verantwoordelijk voor zijn of haar begroting.

Als ministers nieuwe prioriteiten willen stellen en meer uit willen geven, dan moeten ze hiervoor ergens anders op bezuinigen.

Sommige aanbevelingen van het burgerberaad koppelen inkomsten en uitgaven aan elkaar, bijvoorbeeld door de opbrengsten van een belasting in een fonds onder te brengen. Vanwege de begrotingsafpraak ‘scheiding van inkomsten en uitgaven’ worden belastinginkomsten die bij de overheid binnenkomen, niet direct aan uitgaven gekoppeld. Bij de start van elk kabinet wordt bekeken hoeveel belasting er in totaal binnenkomt en wat het kabinet daarmee kan en wil gaan doen. Dit wordt als een totaalpakket bekeken. We doen dit om te voorkomen dat belastingen iedere keer worden verhoogd als er geld nodig is. Het kabinet zal bij de aanbevelingen van het burgerberaad de inkomsten (belasting) en de uitgaven apart beoordelen op wenselijkheid. Omdat het burgerberaad terecht opmerkt dat het wenselijk kan zijn om een heffing en een beloning beleidsmatig aan elkaar te koppelen, bijvoorbeeld vanuit de principes ‘de vervuiler betaalt’ en ‘de verduurzamer verdient’, is het wel mogelijk tegelijkertijd twee aparte maatregelen te treffen. Eén voor de belasting en de ander voor de uitgave (bijvoorbeeld een subsidie), zonder deze twee maatregelen financieel aan elkaar te verbinden.

Hoe nu verder

Het kabinet vindt het belangrijk open te communiceren met de deelnemers van het burgerberaad en de rest van de samenleving over de opvolging van de aanbevelingen. Bij de start van het burgerberaad is het kabinet een ‘motiveringsplicht’ aangegaan.³ Dit betekent dat we hebben afgesproken op elke individuele aanbeveling van het burgerberaad een beargumenteerde reactie te geven. Dat is de kabinetsreactie die nu voor u ligt. Tijdens de hele duur van het burgerberaad is de Tweede Kamer betrokken geweest. De volgende stap is aan hen. In een debat zullen het kabinet en de Tweede Kamer het advies van het burgerberaad en de reactie van het kabinet bespreken (de ‘besprekingsplicht’⁴).

Daarnaast hebben we afgesproken met de deelnemers van het burgerberaad dat er een jaar na de overhandiging van het advies een slotbijeenkomst komt.⁵ Dit is het moment waarop het kabinet samen met de deelnemers terugkijkt op wat het kabinet heeft gedaan met het advies van het burgerberaad. Om voor iedereen in Nederland inzichtelijk te maken hoe het staat met de opvolging van de adviezen van het burgerberaad zal het kabinet de komende twee jaar in de jaarlijkse Klimaat- en energie-nota in september een update geven. Deze update zullen we ook delen op het dashboard klimaatbeleid.⁶

3 Kamerstukken II 2022/23, [32 813, nr. 1232](#).

4 Kamerstukken II 2022/23, [32 813, nr. 1232](#).

5 Dit is vastgelegd in het Instellingsbesluit. Artikel 10, lid 3.

6 Zie www.dashboardklimaatbeleid.nl.

Dankwoord

Afsluitend willen wij graag namens het hele kabinet onze dank uitspreken aan de deelnemers van het burgerberaad en aan alle mensen die hard hebben gewerkt om dit mogelijk te maken. Het burgerberaad is Nederland in het klein: een plek waar mensen er samen uitkomen. Ondanks dat ze hele verschillende opvattingen hebben. De deelnemers hebben laten zien dat we verschillen kunnen overbruggen en tot een advies kunnen komen voor de toekomst van Nederland. Door goed naar elkaar te luisteren. En door te kijken naar wat ons bindt, niet naar wat ons verdeelt.

Leeswijzer

Achtergrond

Het kabinet heeft aan 175 mensen uit het land gevraagd de volgende vraag te beantwoorden: hoe kunnen we als Nederland reizen, eten en spullen gebruiken op een manier die beter is voor het klimaat? Dit leverde 23 aanbevelingen aan het kabinet op. Hiervan zijn 13 aangenomen met steun van meer dan 75% van de deelnemers. Daarnaast heeft het burgerberaad 10 aanbevelingen gedaan met steun van 56–74% van de deelnemers. Deze zijn niet aangenomen.



Van burgerberaad naar kabinetsreactie



Hoe leest u dit document?

- De 13 aangenomen aanbevelingen bestaan uit 82 deelaanbevelingen.
- Het kabinet vertelt eerst per aanbeveling of ze de ambitie en het doel van de volledige aanbeveling steunt. Daarna gaat het kabinet in op alle concrete deelaanbevelingen.
- Per deelaanbeveling geeft het kabinet aan wat we wel overnemen, wat we niet overnemen en waar later over wordt besloten.
- In de overzichtstabel (p. 9) ziet u dit in één oogopslag.
- Soms neemt het kabinet een voorstel over, maar moeten we nog verder uitwerken hoe we het exact gaan doen. Als dat het geval is, wordt dat aangegeven.
- Op pagina 45 tot 49 reageert het kabinet kort op de 10 niet-aangenomen aanbevelingen. Met een focus op waar het kabinet kansen ziet.

Rode draden

Het burgerberaad heeft het kabinet een aantal ‘rode draden’ meegegeven in zijn advies. Het kabinet steunt deze rode draden en heeft ze gebruikt in de inhoudelijke reactie op de aanbevelingen. Vaak zitten ze verwerkt in de uitleg wat het kabinet gaat doen met een specifieke aanbeveling. Zo kun je lezen hoe we werken aan herstel van vertrouwen door inspraak én invloed voor burgers in de reactie op de aanbeveling ‘Iedere stem telt’. En over onze plannen voor een langetermijnvisie, regie en samenwerking in het hoofdstuk over de niet-aangenomen aanbevelingen. Eerlijk en betaalbaar klimaatbeleid en duurzame gedragsverandering met behoud van keuzevrijheid zijn uitgangspunten van het klimaatbeleid van het kabinet (zie kader).

Duurzame keuzes makkelijk en betaalbaar

Veel mensen willen graag duurzame keuzes maken, zoals minder vliegen, duurzame meubels kopen of minder vlees eten.¹ Toch lukt dit nog niet goed, omdat duurzame opties vaak duur of lastig zijn. Het kabinet wil duurzame keuzes stimuleren en vervuilende keuzes ontmoedigen.² Ook willen we waar nodig informatie geven en regels stellen. Mét behoud van keuzevrijheid voor iedereen. Het burgerberaad heeft verschillende ideeën aangedragen om duurzame keuzes makkelijker en betaalbaar te maken. In het volgende hoofdstuk beschrijft het kabinet hoe ze deze ideeën wil gaan uitvoeren.

Eerlijk klimaatbeleid

Het kabinet streeft naar eerlijk klimaatbeleid, met als doel de uitstoot snel te verminderen.¹ We doen dit door bij het maken van beleid rekening te houden met de volgende uitgangspunten: de verduurzamer verdient, de vervuiler betaalt, verdeling naar draagkracht (mensen met een groter inkomen of vermogen dragen een groter deel van de kosten) en met behoud van minimale ondergrens (kwetsbare groepen mogen niet onder het bestaansminimum zakken).² Het kabinet wil ook monitoren welk effect klimaatmaatregelen hebben op verschillende groepen mensen. Daarom werkt het op dit moment aan een evaluatiekader en onderzoekt hoe de monitoring kan worden verbeterd.³ Het burgerberaad heeft verschillende ideeën aangedragen om klimaatbeleid eerlijker te maken. In het volgende hoofdstuk beschrijft het kabinet hoe ze deze ideeën wil gaan uitvoeren.

1 [Monitor Duurzaam Leven 2025 | Milieu Centraal](#).

2 [Klimaatplan 2025-2035 - Op weg naar een klimaatneutraal Nederland | Rapport | Rijksoverheid.nl](#).

1 [Klimaatplan 2025-2035 - Op weg naar een klimaatneutraal Nederland | Rapport | Rijksoverheid.nl](#).

2 Voor een toelichting zie [Klimaatplan 2025-2035 - Op weg naar een klimaatneutraal Nederland | Rijksoverheid.nl](#) en [Rechtvaardigheid in klimaatbeleid. Over de verdeling van klimaat](#).

3 Zie de kabinetsreactie op advies ‘Eerlijk Verduurzamen: randvoorwaarden voor rechtvaardig beleid’ van Rli.

Infographic – De kabinetsreactie in het kort



Eten

Een greep uit de acties van het kabinet

- Het kabinet gaat voedselverspilling tegen door duidelijke houdbaarheidsicoontjes op voedsel te zetten. Ook verkennen we hoe de Europese regels voor het bewaren van voedsel aangepast kunnen worden.
- Het kabinet wil boeren helpen hun bedrijf klaar te maken voor de toekomst: goed voor het bedrijf, de samenleving, het klimaat en de natuur. Met de Ministeriële Taskforce Landbouw, Natuur en Stikstof werkt het kabinet op dit moment aan maatregelen om Nederland van het (stikstof)slot te halen. Deze maatregelen kunnen ook bijdragen aan de klimaatopgave en andere maatschappelijke opgaven. De eerste afspraken volgen deze zomer.

Deelaanbevelingen



Wel overnemen: 9



Wordt later besloten: 6



Niet overnemen: 7



Spullen

Een greep uit de acties van het kabinet

- Het kabinet zorgt dat reparateurs makkelijker te vinden zijn en ondersteunt Repair Cafés. Om meer reparaties te stimuleren implementeert het kabinet ook de Europese reparatierichtlijn 'Right to Repair'. Ook onderzoekt het kabinet hoe reparaties goedkoper kunnen.
- Het kabinet zet in op ambitieuze Europese wetgeving voor duurzamere producten zoals textiel en huishoudelijke apparaten. Informatie over de duurzaamheid van die producten komt makkelijker beschikbaar met bijvoorbeeld labels over het energieverbruik en reparatie. Ook komt er een digitaal productpaspoort.

Deelaanbevelingen



Wel overnemen: 6



Wordt later besloten: 6



Niet overnemen: 6



Duurzamer reizen

Een greep uit de acties van het kabinet

- Het kabinet maakt elektrisch rijden toegankelijker met een subsidie waarmee een oude benzine- of dieselauto ingeruild kan worden voor een tweedehands elektrische auto. Ook wordt een gedragscampagne voor duurzame mobiliteit opgezet.
- Het kabinet neemt regie op de ruimtelijke ordening door het maken van duidelijke keuzes in de Nota Ruimte en via de NOVEX-aanpak. In die aanpak werken we samen met medeoverheden aan het versnellen van de uitvoering van de grote ruimtelijke opgaven.

Deelaanbevelingen



Wel overnemen: 19



Wordt later besloten: 6



Niet overnemen: 10



Algemeen

Een greep uit de acties van het kabinet

- Het kabinet ontwikkelt een lobbyregister als extra stap in een eerlijke belangenafweging.
- Het kabinet ondersteunt decentrale overheden bij de versterking van participatie met de Wet versterking participatie op decentraal niveau. Ze bepalen zelf hoe ze dat doen, bijvoorbeeld via een burgerberaad.
- Het kabinet vindt het belangrijk om de stem van jongeren mee te nemen in de grote vraagstukken van de toekomst. Door onder andere vaste inspraakmomenten van jongeren rond klimaat- en energiebeleid en door burgerschapsonderwijs.

Deelaanbevelingen



Wel overnemen: 7



Wordt later besloten: 0



Niet overnemen: 0

Overzichtstabel

Thema	Aanbeveling	Wel overnemen: 41	Wordt later besloten: 18	Niet overnemen: 23
Eten	Samen tegen voedselverspilling	- Voedselverspilling halveren in 2035 - Plaatsen van houdbaarheidsicoontjes op voedsel - Regels over bewaren voedsel aanpassen	- Spaanse wet overnemen, aangepast aan Nederlandse situatie - Gemeenten verplichten om een beleidsplan te maken en stimuleren voedselverspilling tegen te gaan - Bewustwording en gedragsverandering bij consumenten d.m.v. voorlichting, reclame etc	Deltacommissaris voedselverspilling
Eten	Duurzaam (agrarisch) ondernemen moet lonen		Geld beschikbaar maken voor boeren die overstap maken naar duurzame landbouw	ETS-systeem voor de landbouw
Eten	Gezonde voeding voor iedereen	- Versnellen transitie naar klimaatvriendelijke veeteelt, land- en tuinbouw. Met langetermijnvisie voor 2040. - Zo min mogelijk schadelijke gewasbeschermingsmiddelen, uiteindelijk helemaal stoppen - Opzetten sectorgebonden overlegstructuren - Gezond voedsel betaalbaar en beter beschikbaar - Stimuleren biologische landbouw en bevorderen marktaandeel EU Bio-label - versnellingsplan - Eten uit eigen regio en seizoensgebonden – masterclass koplopers	- Clusteren biologische landbouw - Bevorderen marktaandeel EU Bio-label – verkenning tot een verplichting minimaal percentage aanbod biologisch door ketenpartijen	- Stimuleren van biologische landbouw: 25% bio areaal in 2030 - Alleen grondstoffen niet geschikt voor mensen als veevoer inzetten - Zo min mogelijk kunstmest, uiteindelijk helemaal stoppen - Zwarte stip op ongezonde voeding - Deltacommissaris gezonde voeding
Spullen	Lang leven(de) spullen	(Recht op) repareerbaarheid - Verhoog beschikbaarheid repareerbaarheid - circulaire ambachtscentra	- Reparatiefonds - Verhoog beschikbaarheid repareerbaarheid - uitbreiding Nationaal Reparateursregister	- Reparatiediensten vrijstellen van btw - Vaste en langere garantieperiode - Besturingssysteem- en beveiligingsupdates voor de levensduur van product - Verhoog beschikbaarheid repareerbaarheid: online repair desk
Spullen	Het begint bij de grondstof	Werkgroepen over recycling	- Bijmengverplichting plastic - Belasten van nieuw plastic - Verlagen belasting secundaire grondstoffen	Heffing voor fabrikanten buiten Europa
Spullen	Voor wat het waard is: het beste product voor de beste prijs	- Duurzaamheidslabel voor producten - Fossiele subsidies afbouwen (energie en brandstof) - Innovatiesubsidies voor bedrijven	Heffing via duurzaamheidslabel	Opbrengsten heffing direct teruggeven aan de consument

Thema	Aanbeveling	 Wel overnemen: 41	 Wordt later besloten: 18	 Niet overnemen: 23
 Reizen	Bewuster vliegen	• Op termijn kerosine belasten (mondiaal) • Voortrekkersrol Nederland • Differentiatie landingsgelden		• Verplicht SAF aanbieden • Opbrengsten kerosinebelasting investeren in luchtvaartinnovatie • Productie van duurzame brandstoffen vrijstellen van energiebelasting
 Reizen	De trein, duurzaamheid en kwaliteit op het juiste spoor!	• Internationale treinen: zorg voor betere aansluitingen, minder wachttijd, boeken makkelijker maken • Nationale treinen: comfortabel, servicegericht en veilig • Verduurzaming van het spoor • Nationale treinen: tijdelijke zomerpas in de daluren	• Internationale treinen: meer en betere nachttreinen, verbeteren comfort en servicegericht. • Prijsdifferentiatie in de spits	• Internationale treinen goedkoper dan vliegen • Internationale treinen versnellen • Nationale treinen: verbeteren OV-fiets, minder wachttijd en betere aansluiting op regionaal vervoer
 Reizen	Werk thuis, in de buurt, of pak de fiets	Duidelijke afspraken over thuiswerken	Maatregelen om fietsen te stimuleren	Belastingvrije vergoeding voor fietsen verhogen
 Reizen	Pak de regie in de ruimtelijke ordening	• Ruimtelijke ordening een prominente plek bij VRO • Verkorten bezwaartermijn voor ruimtelijke projecten • Creatieve oplossingen zoals optoppen van gebouwen • Van asfalt naar klimaatadaptatie en leefbaarheid; stimuleren van duurzame alternatieven voor de auto • Stimuleren van functiemenging, bereikbaarheid en beter benutten van de ruimte binnen de bebouwde kom • Meer openbaar groen en de verduurzaming van bebouwing		
 Reizen	Schoner rijden sneller beschikbaar en bereikbaar	• Subsidie (inruilregeling) fossiele auto voor tweedehands elektrische auto en tegengaan export. • HVO verlagen van de prijs en inzet op langetermijn regelgeving. • Betrekken stakeholders uit de markt (HVO) • Elektrisch rijden bekend maken bij breder publiek • Gedragscampagne duurzame mobiliteit	• Stimuleren aanplant camelina • Tankstations verplichten HVO aan te bieden • Accuqualiteitsrapport voor elektrische auto's	• Campagne om CO2-reductie door HVO bekender te maken • Ontheffing milieuzone voor HVO • Vereenvoudiging regelgeving HVO
 Algemeen	De kracht van jongeren	• Het voeren van een open dialoog, met nadruk op kritisch leren nadenken • Kennisoverdracht over klimaat • Een jaarlijks klimaatvraagstuk voor middelbare scholieren		
 Algemeen	Iedere stem telt: belangen in balans	• Lobbyregister • Invoeren van een lobbyparagraaf • Inspraak en invloed van burgers en duurzame ondernemingen vergroten • Onderzoek hoe duurzame initiatieven betere toegang kunnen krijgen tot beleidsmakers		

Inhoudelijke reactie op de aanbevelingen





Aanbevelingen over Eten



Aanbevelingen van het burgerberaad

- Samen tegen voedselverspilling
- Duurzaam (agrarisch) ondernemen moet lonen
- Gezonde voeding voor iedereen

Deelaanbevelingen

✓ Wel overnemen: 9

📅 Wordt later besloten: 6

❌ Niet overnemen: 7

Samen tegen voedselverspilling



Stempercentage
burgerberaad 97%



Departementen

- Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur
- Volksgezondheid, Welzijn en Sport
- Economische Zaken en Klimaat

Reactie van het kabinet

Het kabinet onderschrijft het belang om voedselverspilling tegen te gaan: weggooien is zonde, overbodig, vervuilend en slecht voor het klimaat. Tegelijkertijd reikt de urgentie verder dan alleen het klimaatvraagstuk. Voedselverspilling doet geen recht aan de waarde van voedsel en het ondermijnt de voedselzekerheid. Verspilling betekent immers niet alleen verlies van waardevolle grondstoffen, maar ook een instabieler voedselvoorziening. Minder verspilling kan helpen om de druk op de productie te verlagen en versterkt ook de veerkracht van het voedselsysteem in tijden van crisis.

✓ Wel overnemen

Voedselverspilling halveren in 2035

Het burgerberaad wil een halvering van voedselverspilling in 2035. Nederland heeft als doel een halvering van de voedselverspilling al eerder te behalen, namelijk in 2030.¹ Dit geldt voor de gehele voedselketen en is in lijn met de doelstellingen van de Verenigde Naties en de Europese Unie. De huidige cijfers dalen niet snel genoeg, daarmee staat de doelstelling onder druk. Het kabinet kijkt dan ook serieus naar de adviezen van het burgerberaad waar nog winst te behalen valt.

Plaatsen van houdbaarheidsicoontjes op voedsel

Een belangrijke oorzaak van voedselverspilling is onduidelijkheid over houdbaarheidsdata. Zo wordt ongeveer tien procent van de verspilling bij consumenten veroorzaakt doordat producten meteen weggegooid worden na de houdbaarheidsdatum, zonder eerst te kijken, ruiken en proeven. Het kabinet wil, net als het burgerberaad, dat er houdbaarheidsicoontjes op verpakkingen van voedselproducten worden geplaatst. Het kabinet moedigt producenten en supermarkten aan om aan te sluiten bij de Coalitie Houdbaarheid, die is opgericht binnen de stichting Samen Tegen Voedselverspilling.²

¹ Ten opzichte van de totale voedselverspilling in 2015.

² [Coalitie Houdbaarheid | Samen Tegen Voedselverspilling.](#)

Via deze coalitie worden houdbaarheidsicoontjes op verpakkingen gezet. Inmiddels staat dit icoon op ruim 3.500 producten en dit wordt verder uitgebreid. Het burgerberaad adviseert over het kleurgebruik; dit wordt besproken binnen de Coalitie Houdbaarheid. Het kabinet komt hierop terug in de Kamerbrief voedselverspilling in het najaar van 2026.

Regels bewaren voedsel aanpassen

De regels over het bewaren van voedsel zijn grotendeels op Europees niveau vastgesteld om de voedselveiligheid te garanderen. Het kabinet heeft, net als het burgerberaad, geconstateerd dat een aantal van deze regels onnodig zijn en belemmerend werken om de voedselverspilling te verminderen. Zo kan bijvoorbeeld de ‘Annex X lijst’ met producten waarop geen datumaanduiding nodig is worden uitgebreid zonder voedselveiligheidsrisico's. Denk aan rijst en gedroogde pasta. Het kabinet gaat een verkenning uitvoeren naar de haalbaarheid van deze maatregel binnen de EU. Hierop komt het kabinet terug in de jaarlijkse Kamerbrief voedselverspilling in het najaar van 2027.

Wordt later besloten

Spaanse wet overnemen, aangepast aan Nederlandse situatie

Het kabinet kijkt naar elementen uit de Spaanse wet die effectief en haalbaar zijn voor de Nederlandse situatie. Het kabinet zet in op minder wet- en regelgeving, er komt dus geen verplichting. Restaurants, cafés en andere horecagelegenheden moeten wel sneller in actie komen om de doelstelling voor minder voedselverspilling te halen. Onder voorbehoud van financiële besluitvorming overweegt het kabinet de inzet van de volgende maatregelen, waarvan de precieze invulling bij de verdere uitwerking wordt bepaald:

- Intensivering van bestaande programma's gericht op monitoring, innovatie en samenwerking in de keten, consumenten activeren en educatie via de stichting Samen Tegen Voedselverspilling en het Voedingscentrum. Dit zou betekenen dat programma's worden uitgebreid. We kijken bijvoorbeeld naar het vergroten van het aantal bedrijven en sectoren dat de voedselverspilling monitort. Ook bekijken we of we sterker kunnen inzetten op campagnes en hulpmiddelen die consumenten helpen om minder voedsel te verspillen, zoals bijvoorbeeld de Verspillingsvrije Week en het eetmaatje;
- Afspraken maken met bedrijven om voedselverspilling in de hele keten te voorkomen en te verminderen;

- Een subsidieregeling om bedrijven financiële steun te bieden om voedselverspilling in de productieketen te verminderen of reststromen te benutten.

Gemeenten verplichten om een beleidsplan te maken en stimuleren voedselverspilling tegen te gaan

Het kabinet zet in op minder wet- en regelgeving. In plaats van een verplichting via wetgeving zet het kabinet in op bestuurlijke afspraken met decentrale overheden. Dit sluit aan bij de wens van het burgerberaad om gemeenten actief te betrekken bij de aanpak tegen voedselverspilling. De uitvoering van deze aanbeveling is afhankelijk van financiële besluitvorming.

Bewustwording en gedragsverandering bij consumenten d.m.v. voorlichting, reclame etc.

Huishoudens hebben een groot aandeel in de totale voedselverspilling, ongeveer 37%. Het burgerberaad benadrukt het belang van intensivering van voorlichting, reclame en gerichte campagnes om consumentenbewustzijn verder te vergroten en structurele gedragsverandering te realiseren. Ook het kabinet vindt dat gedragsverandering bij consumenten onmisbaar is bij de aanpak tegen voedselverspilling. Deze aanbeveling vraagt om een forse versterking van de consumenten aanpak met aanvullende gedragsinterventies en gerichte (rijksoverheid)campagnes.

De uitvoering van deze aanbeveling is afhankelijk van financiële besluitvorming.

Niet overnemen

Deltacommissaris voedselverspilling

Het burgerberaad stelt voor om een deltagcommissaris voor voedselverspilling aan te stellen. Het kabinet vindt het belangrijk dat er structurele aandacht is voor het tegengaan van voedselverspilling, ook na 2030. Het kabinet vindt het efficiënter om de bestaande beleidsprogramma's (stichting Samen Tegen Voedselverspilling, Voedingscentrum en Wageningen University & Research) hiervoor te benutten. Samen Tegen Voedselverspilling werd in 2018 opgericht als dé nationale beweging waar belangrijke initiatieven, expertise en krachten samenkomen, zowel privaat als publiek. Zij spelen hierin dus een belangrijke voortrekkersrol.

Duurzaam (agrarisch) ondernemen moet lonen



Stempercentage
burgerberaad 93%



Departementen Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Reactie van het kabinet

Het kabinet zet, net zoals het burgerberaad adviseert, in op duurzame landbouw en het financieel aantrekkelijker maken voor de boer om over te schakelen naar een vorm van duurzame landbouw. Dit helpt om onze klimaatdoelen te bereiken en draagt bij aan andere maatschappelijke opgaven (verminderen stikstof, verbeteren waterkwaliteit). Boeren moeten volop de kans krijgen om hun bedrijf vorm te geven op een manier die goed is voor henzelf, de samenleving, het klimaat en de natuur.

Op dit moment ligt de prioriteit van het kabinet om voor de zomer van 2026 met maatregelen komen om Nederland van het (stikstof)slot te halen. Er is 20 miljard euro vrijgemaakt voor landbouw, natuur en de stikstofaanpak. Hiermee kunnen onder andere maatregelen genomen worden die de boer helpen om over te schakelen naar een vorm van duurzame landbouw en die kunnen bijdragen aan de klimaatopgave en andere maatschappelijke opgaven.



Wordt later besloten

Geld beschikbaar voor boeren die overstap maken naar duurzame landbouw

Het kabinet is het eens met het advies van het burgerberaad om meer geld beschikbaar te stellen voor boeren die een overstap willen maken naar een duurzame vorm van landbouw. In de Ministeriële Taskforce Landbouw, Natuur en Stikstof (een samenwerkingsverband tussen verschillende ministers om snel met integrale oplossingen te komen) wordt besloten over o.a. hoeveel geld er beschikbaar komt voor omschakeling. De inzet van het kabinet is om voor de zomer van 2026 hierover te besluiten.

! Niet overnemen

ETS voor de landbouw

Het kabinet is het eens met het burgerberaad dat duurzaam boeren eenvoudig en aantrekkelijk moet zijn. Het huidige beleid met doelsturing zet hierop in. Doelsturing betekent dat de overheid het eindresultaat bepaalt, maar niet de methode. Er komen afrekenbare bedrijfsspecifieke emissiedoelen voor onder andere klimaat en stikstof, maar boeren krijgen de vrijheid om zelf maatregelen te kiezen die passen bij hun bedrijfsvoering. Afhankelijk van keuzes die het kabinet nog moet maken, kan verhandelbaarheid van emissie-‘rechten’ in meer of mindere mate onderdeel worden van doelsturing. Het kabinet kiest er daarom voor om nu niet een apart nationaal emissiehandelssysteem zoals het ETS voor de landbouw in te voeren. Via doelsturing verplichten we veehouders om in 2035 o.a. methaanreductie te realiseren via management en technische maatregelen. Dit kan een bijdrage leveren aan de klimaatdoelen van 2030, maar om deze doelen te behalen is meer nodig. Door onder andere beëindigingsregelingen en de inzet op innovatie werkt het kabinet ook via andere sporen aan verdere broeikasgasreductie in de landbouw. Aan het eind van 2026 komt de Europese Commissie met een voorstel voor nationale doelen om het EU 2040 klimaatdoel te borgen. Zoals is afgesproken in het coalitieakkoord, sluit het kabinet zo veel mogelijk aan bij de Europese aanpak en maatregelen voor 2040. In het voorjaar van 2027 nemen we indien nodig aanvullende maatregelen om de klimaatdoelen te realiseren.

Gezonde voeding voor iedereen



Stempercentage
burgerberaad 83%



Departementen

- Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur
- Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Reactie van het kabinet

Het kabinet streeft naar een toekomstbestendig voedselsysteem waarin met respect voor milieu, klimaat en gezondheid voedsel wordt geproduceerd en geconsumeerd. Veel van de deelaanbevelingen die het burgerberaad doet, sluiten aan bij het beleid om de productie van voedsel toekomstbestendig te maken, bij de inzet op de biologische landbouw en bij de inzet op de voedselomgeving (om de gezonde en duurzame voedselkeuze makkelijker te maken).

✓ Wel overnemen

Versnellen transitie naar klimaat-vriendelijke veeteelt, land- en tuinbouw. Met langetermijnvisie voor 2040

Zoals beschreven in het coalitieakkoord en de Kamerbrief 'Samenhangende aanpak Landbouw Natuur en Stikstof'¹ zet dit kabinet zich de komende jaren in voor een sterke en toekomstbestendige agrarische sector en het structureel verbeteren van de natuur. Hiervoor nemen we maatregelen om de veeteelt, land- en tuinbouw te verduurzamen. Deze maatregelen worden uitgewerkt door de Ministeriële Taskforce Landbouw, Natuur en Stikstof (een samenwerkingsverband tussen verschillende ministers om snel met integrale oplossingen te komen). De inzet van het kabinet is om voor de zomer van 2026 hierover te besluiten. Daarnaast werkt het kabinet aan beleid om de voedselconsumptie te verduurzamen, waaronder de consumptie van eiwitten. In het najaar van 2026 informeert het kabinet de Tweede Kamer over deze plannen.

¹ [Kamerbrief over samenhangende aanpak Landbouw, Natuur en Stikstof.](#)

Zo min mogelijk schadelijke gewasbeschermingsmiddelen, uiteindelijk helemaal stoppen

Dit kabinet zet zich, samen met de glastuinbouw, de akkerbouw en ketenpartijen in om het gebruik van schadelijke gewasbeschermingsmiddelen fors te verminderen, maar niet helemaal te stoppen. Dit vraagt ook om inzet op duurzame alternatieven. Hiervoor gaan we nationale, bindende convenanten sluiten.² Het kabinet streeft ernaar voor de zomer afspraken op hoofdlijnen te hebben.

Opzetten sectorgebonden overlegstructuren

Het kabinet vindt het belangrijk om beleid te maken in samenspraak met een breed scala aan belanghebbenden om de voedselproductie en -consumptie te verduurzamen en gezonder te maken. Dit is ook al onderdeel van de huidige werkwijze. Zo wordt er bijvoorbeeld, in het kader van de Ministeriële Taskforce Landbouw, Natuur en Stikstof een 'maatschappelijk beraad landbouw, natuur en stikstof' opgezet. Daarnaast vinden er al gesprekken plaats met allerlei ketenpartijen, bijvoorbeeld over biologische voedselproductie en -consumptie, meer transparantie in de voedselketen en gezondheid van voedsel.

² [Convenant gewasbeschermingsmiddelen.](#)

Gezond voedsel betaalbaar en beter beschikbaar

Dit kabinet wil de ongezonde keuze onaantrekkelijk maken en een deel van de opbrengst inzetten om de gezondheid te verbeteren. Er wordt momenteel een suikerbelasting op voedingsmiddelen uitgewerkt. Ook wordt gekeken naar de mogelijkheden voor het belasten van alcoholvrije dranken op basis van het suikergehalte (dit heet: een gedifferentieerde verbruiksbelasting van alcoholvrije dranken). Hierdoor zouden dranken met weinig suiker of geen suiker mogelijk goedkoper worden. En dranken met veel suiker duurder. Een breed pakket aan maatregelen is echter nodig, zoals het beperken van kindermarketing voor ongezonde voeding. Hiervoor is een wetsvoorstel in de maak. Daarnaast is er een Nationale Aanpak Productverbetering (NAPV) om te stimuleren dat producenten minder suiker, zout en verzadigd vet in voedingsproducten verwerken. Ook wordt gesproken met supermarkten over het verhogen van het verkoopaandeel van producten binnen de Schijf van Vijf en het monitoren van dit verkoopaandeel.³

Stimuleren biologische landbouw en bevorderen marktaandeel EU Bio-label – versnellingsplan

Het kabinet wil de consumptie van biologische en duurzame producten stimuleren en zet daarop in door het

³ [Preventief gezondheidsbeleid | Tweede Kamer der Staten-Generaal](#).

actieplan ‘Groeï biologische productie en consumptie’ voort te zetten. Dit actieplan heeft als doel om in 2030 op 15% van het landbouwareaal biologisch te produceren. Daarvoor wordt ingezet op de stimulering van de vraag in de markt en van de consument en op kennis- en innovatie ontwikkeling. Het kabinet gaat een ‘Versnellingsplan biologische landbouw’ opstellen om het 2030-doel voor de biologische landbouw te behalen. De Tweede Kamer wordt hier voor de zomer van 2026 over geïnformeerd.

Momenteel worden in het kader van het actieplan ketenpartijen gestimuleerd om meer biologische producten aan te bieden. Een aantal supermarkten heeft hier al belangrijke stappen op gezet. In het versnellingsplan dat voor de zomer van 2026 naar de Tweede Kamer wordt verstuurd zullen aanvullende maatregelen genomen en onderzocht worden om het marktaandeel biologisch te laten groeien.

Eten uit eigen regio en seizoensgebonden – masterclass koplopers

Er is in Nederland veel aandacht voor lokaal en seizoensgebonden voedsel, maar het marktaandeel is nog beperkt. Uit diverse onderzoeken is naar voren gekomen dat lokaal en seizoensgebonden eten lastiger is dan gedacht. Om het aanbod van seizoensgebonden en lokaal voedsel te vergroten, zal het kabinet een masterclass organiseren hierover. Koplopers krijgen in deze masterclass de ruimte om ervaringen te delen en met hun verhaal anderen te inspireren.

Wordt later besloten

Clusteren biologische landbouw

Het clusteren van biologische boeren biedt een aantal voordelen. Maar het verplaatsen van bestaande biologische boeren die al jaren geïnvesteerd hebben in een gezonde bodem, stal of hun omgeving, zal niet gemakkelijk zijn. Het verplaatsen van deze boeren om meer te clusteren, vraagt om maatwerk en verdere uitwerking. Het kabinet neemt biologische landbouw mee in de gebiedsgerichte aanpak en zonering rondom beschermde natuurgebieden (N2000). Wanneer wordt omgeschakeld naar biologisch, kan ook clustering optreden.

Bevorderen marktaandeel EU Bio-label – verkenning verplichting minimaal aanbod biologisch door ketenpartijen

In het kader van het versnellingsplan dat voor de zomer van 2026 naar de Tweede Kamer wordt verstuurd, zal een verkenning worden gedaan naar de haalbaarheid van een verplichting voor ketenpartijen om een minimaal percentage biologisch aan te bieden.

Niet overnemen

Stimuleren van biologische landbouw: 25% bio areaal in 2030

Het kabinet vindt net als het burgerberaad dat biologische landbouw van groot belang is in de transitie van de landbouw. Een groei van het landbouwareaal van ongeveer 5% nu naar 25% in 2030 is niet haalbaar. Daarom zet het kabinet in op 15% in 2030.

Alleen grondstoffen niet geschikt voor mensen als veevoer inzetten

Het kabinet steunt de ambitie en het doel van het burgerberaad. Maar, het maken van strenge nationale regels over wat er in diervoeder mag zitten gaat in tegen de EU-regels over vrije handel van goederen. Ook kan zo'n regel slecht zijn voor de gezondheid en het welzijn van dieren. Omdat het aanbod van geschikte en goed verteerbare grondstoffen beperkt is en daardoor kan leiden tot tekorten aan essentiële voedingsstoffen of een verstoorde spijsvertering. Daarnaast kan dit nadelig zijn voor de concurrentiepositie van Nederland met betrekking tot de productie van veevoer en de voedselveiligheid.

Zo min mogelijk kunstmest, uiteindelijk helemaal stoppen

Momenteel wordt het gebruik van meststoffen (waar- onder kunstmest) ingeperkt door een maximale stikstof-

gebruiksnorm. Met een minimalisatie van of een verbod op kunstmestgebruik zullen bepaalde teelten niet meer (goed) verbouwd kunnen worden in Nederland. Dit heeft verschillende redenen: 1) landbouwkundige overwe- gingen, zo zijn geconcentreerde kunstmeststoffen prak- tisch en eenvoudiger toepasbaar, 2) de hoge stikstofbehoefte van bepaalde planten in combinatie met de maximale gebruiksnorm voor dierlijke mest die geldt vanuit de Europese Nitraatrichtlijn (op grasland) en 3) regels omtrent de voedselveiligheid, bijvoorbeeld bij verse groenten. Een verbod op kunstmestgebruik kan daarmee serieuze gevolgen hebben voor wat er in Nederland geproduceerd kan worden. Op termijn zouden circulaire meststoffen van organische oorsprong (bijvoorbeeld Renure) wellicht (deels) ter vervanging van kunstmest ingezet kunnen worden. Momenteel is nog onduidelijk wat op termijn hiervoor de capaciteit zal zijn. Wel werkt het kabinet aan een subsidieregeling voor Renure-installaties.

Zwarte stip op ongezonde voeding

De Nutri-Score is op dit moment het voedselkeuzelogo dat op veel producten voorkomt en dat mensen helpt om een product met een betere samenstelling te kiezen. De Nutri-Score is met een aantal andere Europese landen afgestemd en staat dus binnen Europa op de verpakking van veel producten. De EU heeft een uniform Europees voedselkeuzelogo aangekondigd. Nederland zet zich

ervoor in dat dit logo er komt en verplicht wordt. Het effect van de Nutri-Score is nog niet goed bekend. Het RIVM monitort op dit moment op hoeveel producten de Nutri-Score wordt gebruikt en of producenten hiermee worden aanzet om de productsamenstelling te verbe- teren. De resultaten van dit onderzoek worden verwacht in het derde kwartaal van 2026. Naast de Nutri-Score is er de Schijf van Vijf van het Voedingscentrum, die consu- menten helpt om de gezonde keuze te maken. In de Kiesikgezonder-app van het Voedingscentrum kunnen consumenten zien of producten in de Schijf van Vijf staan en kunnen ze producten vergelijken op voedingswaarden zoals suiker, vet of zout. Het ligt op dit moment niet voor de hand om ook een zwarte stip op verpakkingen te plaatsen, omdat daar binnen Europa afspraken over moeten worden gemaakt aangezien veel producten van over de grens komen.

Deltacommissaris voedselsysteem

Het burgerberaad stelt voor om een regeringscommissaris aan te stellen voor gezonde voeding die een langetermijn- visie voor het voedselsysteem maakt en bewaakt. Deze commissaris zou onder andere een wet moeten opstellen en deze moeten handhaven. Het kabinet vindt het net als het burgerberaad belangrijk dat er vanuit een duidelijke visie aan een toekomstbestendig, duurzaam en gezond voedselsysteem gewerkt wordt. Hier werkt zij aan via de Ministeriële Taskforce Landbouw, Natuur en Stikstof (een

samenwerkingsverband tussen verschillende ministers om snel met integrale oplossingen te komen). Het kabinet wil hiervoor dan ook de volledige en directe verantwoordelijkheid nemen. Het kabinet vindt het van belang dat dergelijk belangrijk werk volledig wordt gedaan onder democratische controle van het parlement en vindt een regeringscommissaris hiervoor geen geschikt middel.



Aanbevelingen over Spullen



Aanbevelingen van het burgerberaad

- Lang leven (de) spullen
- Het begint bij de grondstof
- Voor wat het waard is: het beste product voor de beste prijs

Deelaanbevelingen

✓ Wel overnemen: 6

📅 Wordt later besloten: 6

⚠ Niet overnemen: 6

Lang leven (de) spullen



Stempercentage
burgerberaad 94%



Departementen

- Economische Zaken en Klimaat
- Financiën

Reactie van het kabinet

Het kabinet heeft net als het burgerberaad de ambitie om te zorgen dat spullen langer meegaan. Dit heeft als voordeel dat er minder CO₂-uitstoot en minder afval zal zijn. Daarom maakt het kabinet plannen om spullen langer mee te laten gaan en beter repareerbaar te maken. Naast plannen van de overheid, vergt dit ook wat van mensen zelf: het is nodig dat we allemaal wat langer met onze spullen doen.

✓ Wel overnemen

(Recht op) repareerbaarheid

Het kabinet vindt dat spullen goed te repareren moeten zijn. Daarom scherpen we in Europa het recht op reparatie aan. Dat doen we via een Europese richtlijn die Right to Repair heet. Deze treedt uiterlijk in 2026 in werking in Nederland. Fabrikanten moeten dan – al dan niet tegen een redelijke vergoeding – producten zoals stofzuigers, televisies en smartphones repareren. Ook als de wettelijke garantie op deze producten is verlopen. Ook worden fabrikanten verplicht om reserveonderdelen en gereedschap voor bepaalde producten beschikbaar te stellen aan reparateurs en consumenten.

Daarnaast werken we in Europa aan de Ecodesign-verordening (ook wel ESPR genoemd). Hierdoor worden op EU-niveau eisen gesteld aan steeds meer producten (zoals textiel en meubels) om de circulariteit te bevorderen. Daardoor gaan producten langer mee en zijn ze beter te repareren. En op die manier draagt de ESPR bij aan het beschermen van biodiversiteit en het klimaat. De ESPR gaat in per productgroep. We zijn al begonnen met textiel. De komende jaren wordt de ESPR uitgebreid en aangescherpt.

Verhoog beschikbaarheid repareerbaarheid – circulaire ambachtscentra

De Rijksoverheid heeft als doel om in 2030 in heel het land een netwerk van circulaire ambachtscentra te hebben. Een circulaire ambachtscentrum combineert een milieustraat, kringloopwinkel en reparatiewerkplaats (of Repair Cafés) om hergebruik te bevorderen en afval te verminderen. Om dit te bereiken heeft de overheid het Kernteam Circulaire Ambachtscentrum¹ opgezet. Hierdoor worden circulaire ambachtscentra gestimuleerd en kunnen zij onderzoeken en pilots doen.



Wordt later besloten

Reparatiefonds

Op dit moment loopt er een traject om het instrument Uitgebreide Producentenverantwoordelijkheid (UPV) door te ontwikkelen. Daarbij wordt ook onderzocht of reparaties via de UPV financieel gestimuleerd kunnen worden. Een reparatiefonds is daarbij een optie, maar er wordt ook gekeken naar andere mogelijkheden. Denk aan: een verplichting voor producenten tot het ondersteunen van de reparatie-infrastructuur (waaronder Repair Cafés, ambachtscentra en/of professionele reparateurs).

¹ Met RWS, NVRD, BKN, Stichting Repair Café en Cedris.

Met name voor de productgroepen textiel, meubels en huishoudelijke apparaten zou dit kansrijk kunnen zijn. Het kabinet ziet het bevorderen van reparatie via de UPV als een interessante optie, maar hoe dit precies kan werken moet nog verder worden uitgewerkt. Er is in ieder geval aanvullende wetgeving nodig om de UPV zo in te richten dat er een reparatiefonds of een verplichting tot reparatie-infrastructuur ondersteuning onder valt. Het kabinet verwacht meer te kunnen vertellen na de voorjaarsbesluitvorming 2027.

Verhoog beschikbaarheid repareerbaarheid – uitbreiding Nationaal Reparateursregister

Het is belangrijk dat er voldoende mogelijkheden zijn om spullen te laten repareren. Op dit moment bestaat het Nationaal Reparateursregister voor elektrische en elektronische apparaten. Het voorstel van het burgerberaad om het reparatieregister uit te breiden naar andere producten – zoals meubels en textiel – wordt nader onderzocht door het kabinet.

! Niet overnemen

Reparatiediensten vrijstellen van btw

Het kabinet is het ermee eens dat reparaties aantrekkelijker moeten worden. Een gehele vrijstelling van BTW is wettelijk gezien niet mogelijk. Een verlaagd btw-tarief op reparatie van huishoudelijke apparaten is juridisch gezien wel mogelijk, maar het is moeilijk een grens te trekken welke producten in deze groep vallen en het kost veel geld. Uit de evaluatie van de verlaagde btw-tarieven² blijkt dat deze hooguit deels doeltreffend zijn, en over het algemeen niet doelmatig. Oftewel: stimuleren via de btw werkt maar beperkt en is relatief duur.

Vaste en langere garantieperiode

Een langere garantietermijn kan fabrikanten stimuleren om producten zo te ontwerpen dat deze een langere levensduur hebben. Het voorstel van het burgerberaad vraagt om een vaste garantieperiode voor alle producten binnen productgroepen meubels, textiel en huishoudelijke apparaten en elektronica. Het kabinet vindt dit niet logisch, gelet op de verscheidenheid van deze productgroepen. Het ene product gaat nou eenmaal langer mee dan het ander. Bijvoorbeeld: je kan verwachten dat een fietslampje korter meegaat dan een wasmachine.

² [Evaluatie van het verlaagde btw-tarief | Rapport | Rijksoverheid.nl](#).

Besturingssysteem- en beveiligingsupdates voor de levensduur van product

Het kabinet onderschrijft het belang van het beschikbaar houden van besturingssysteem- en beveiligingsupdates. Het voorstel van het burgerberaad is om besturingssysteem- en beveiligingsupdates voor de levensduur van een product beschikbaar te houden. Dit sluit goed aan bij de onlangs ingevoerde Europese verplichting om software van nieuwe tablets en telefoons minimaal 5 jaar te ondersteunen met besturingssysteem- en beveiligingsupdates. Als er een Europese verordening geldt, is het niet mogelijk om daar nationaal van af te wijken. Het kabinet kan dus niet verder dan 5 jaar gaan.

Verhoog beschikbaarheid repareerbaarheid - online repairdesk

Het kabinet is het ermee eens dat informatie beschikbaar moet zijn voor het zelf repareren van producten. Online zijn er reparatiecursussen, tutorials, tips en tricks van producenten³, vrijwilligers en professionals (waaronder influencers) beschikbaar waarin getoond wordt hoe producten te onderhouden, repareren en te upcyclen. Ook Repair Cafés en circulaire ambachtscentra zijn gericht op het helpen van mensen om zelf hun product te repareren. Hier nog een platform aan toevoegen vindt het kabinet niet doelmatig.

³ Zoals bijvoorbeeld <https://www.dilling.nl/reparatiehandleiding>.

Het begint bij de grondstof



Stempercentage
burgerberaad

86%



Departementen

- Economische Zaken en Klimaat
- Financiën
- Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur

Reactie van het kabinet

Het kabinet is het met het burgerberaad eens dat de klimaatdoelen alleen haalbaar zijn wanneer we efficiënter omgaan met grondstoffen. Ook vindt het kabinet dat de Nederlandse industrie meer circulaire grondstoffen moet gaan gebruiken.



Wel overnemen

Werkgroepen over recycling

Het kabinet is het eens met het burgerberaad dat het belangrijk is dat politiek en industrie samen tot oplossingen moeten komen voor recycling. Met dat doel is de Plastictafel opgericht. Deelnemers van de Plastictafel waren vertegenwoordigers van de industrie, de overheid en ngo's. Op 1 juli 2025 heeft de Plastictafel een eindrapport opgeleverd met daarin verschillende maatregelen over plastic en recycling.¹ Die maatregelen worden op dit moment verder uitgewerkt door de leden van de Plastictafel, waaronder de Rijksoverheid. De stand van zaken van die uitwerking is recent beschreven in een Kamerbrief over de voorstellen van de Plastictafel.²



Wordt later besloten

Bijmengverplichting plastic

Het kabinet is het met het burgerberaad eens dat normering belangrijk is om het aandeel duurzame grondstoffen-gebruik te vergroten. Het vorige kabinet werkte daarom aan een nationale bijmengverplichting (de circulaire plasticnorm). Tijdens de voorjaarsbesluitvorming 2025

1 [Eindrapport Plastictafel – 1 juli 2025 | Rapport | Rijksoverheid.nl](#).

2 [Kamerbrief over stand van zaken voorstellen Plastictafel en plasticafdracht aan EU | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#).

besloot het vorige kabinet deze niet in te voeren vanwege verwachte productieverliezen voor de industrie en plasticverwerkers. De productieverliezen ontstaan doordat de nationale verplichting niet zou gaan gelden voor bedrijven buiten Nederland. Dit kabinet onderkent het belang van deze normering, maar dan op Europees niveau. Nederland heeft zich bij Europese onderhandelingen³ ingezet voor ambitieuze doelstellingen om recycalaat verplicht toe te passen. Ook bij andere aankomende productregelgeving⁴ zal Nederland hiervoor pleiten. Het kabinet verwacht de Tweede Kamer verder te informeren over de Circular Economy Act in het derde kwartaal van 2026.

Belasten van nieuw plastic

Het kabinet is het met het burgerberaad eens dat een heffing op fossiel plastic kan helpen om meer gerecycled plastic te gebruiken in plaats van fossiel plastic. Het kabinet ziet een heffing op plastic via een 'circulaire hefboom' als de meest kansrijke mogelijkheid en onderzoekt dit momenteel. De circulaire hefboom is bedacht door de Plastictafel en bestaat uit twee delen: een heffingsdeel en een stimuleringsdeel. De (private of publieke) heffing vindt in principe plaats op basis van de hoeveelheid fossiel plastic in producten. De opbrengst van de heffing komt terecht in een fonds waarmee gerecycled

3 Bij de Verpakkingenverordening (PPWR) en de circulaire voertuigen verordening (ELVR).

4 Zoals voor textiel (onder ESPR) of de Circular Economy Act.

plastic gestimuleerd kan worden. Het kabinet onderzoekt op dit moment hoe de circulaire hefboom kan worden vormgegeven. Het is nog niet zeker of dit instrument ingevoerd kan worden. Het kabinet zal uiterlijk aanstaande zomer de Tweede Kamer informeren over dit onderzoek. De uitwerking kan nog een aantal jaar in beslag nemen.

Verlagen belasting op secundaire grondstoffen

Momenteel worden materialen die gerecycled worden niet belast binnen de afvalstoffenbelasting. Wel worden sorteer- en recyclingresiduen belast. Het opnemen van een vrijstelling in de afvalstoffenbelasting voor sorteer- en recyclingresidu is in de praktijk niet mogelijk omdat het moeilijk te bepalen is wat ‘sorteer- en recyclingresidu’ precies is. Daarom wordt nu onderzocht of het wél mogelijk is om een subsidieregeling vorm te geven. Hier zal dan ook dekking voor gevonden moeten worden in de financiële besluitvorming.

! Niet overnemen

Heffing voor fabrikanten buiten Europa

Het burgerberaad stelt een heffing voor op geïmporteerd recyclelaat van buiten Europa. Het invoeren van een soortgelijke heffing is in strijd met de regels van de Wereldhandelsorganisatie en kan daarom niet worden toegepast.

Voor wat het waard is: het beste product voor de beste prijs



Stempercentage
burgerberaad 83%



Departementen

- Economische Zaken en Klimaat
- Financiën

Reactie van het kabinet

Het kabinet wil bedrijven stimuleren om productieprocessen te verduurzamen en consumenten aanmoedigen om duurzamere producten te kopen. Hiervoor werkt het kabinet met andere EU-landen aan wetgeving om een duurzaamheidslabel te regelen (in de Ecodesignverordening) in Europees verband. Ook werkt het kabinet in Europees verband aan het afbouwen van fossiele subsidies. Het kabinet denkt – net als het burgerberaad – dat een prijsprikkel mogelijk een gewenst effect kan hebben. Het voorstel van burgerberaad om een heffing direct te

verbinden aan een subsidie, is echter niet mogelijk vanwege de scheiding van inkomsten en uitgaven binnen de rijksbegroting. Het kader “hoe werkt financiële besluitvorming over klimaatbeleid” in de inleiding licht dit toe.



Wel overnemen

Duurzaamheidslabel voor producten

Er komt een duurzaamheidslabel. Dat doen we in Europees verband, waar op dit moment wordt gewerkt aan een duurzaamheidsscore en label voor producten via het Europese Digitale Product Paspoort (EU DPP). Dit valt onder de Ecodesignverordening (ESPR). De categorisering van de duurzaamheidsscore wordt momenteel vormgegeven door de lidstaten van de Europese Unie. Nederland neemt het advies van het burgerberaad waar mogelijk mee. Het duurzaamheidslabel volgt per productgroep. We verwachten dat de Europese Commissie met een voorstel komt in 2027.

Fossiele subsidies afbouwen

Het kabinet is het eens met het burgerberaad dat fossiele subsidies moeten worden afgebouwd om minder afhankelijk te zijn van fossiele grondstoffen en om de klimaatimpact te verminderen. In Europees verband zet het kabinet in op het afbouwen van fossiele subsidies

gericht op de energievoorziening. Nationaal zet het kabinet ook stappen in de afbouw van fossiele brandstofsubsidies. Een overzicht hiervan heeft het kabinet gegeven in het “Uitfaseerplan fossiele brandstofsubsidies” dat in oktober 2025 aan de Tweede Kamer is aangeboden. Een voorbeeld is de afschaffing van vrijstellingen in de kolenbelasting.

Innovatiesubsidies voor bedrijven

Het kabinet vindt, net als het burgerberaad, dat het bedrijfsleven moet kunnen meegaan in de duurzaamheidstransities, terwijl producten betaalbaar blijven voor consumenten. Daarom heeft het kabinet subsidies voor bedrijven, zoals de MIA en Vamil voor ondernemers. Op dit moment is er zonder extra financiële middelen geen mogelijkheid om bestaande verduurzamingsinstrumenten verder uit te breiden.



Wordt later besloten

Heffing via duurzaamheidslabel

Het kabinet vindt net als het burgerberaad dat duurzame keuzes betaalbaar moeten zijn. Het is ook van belang dat externe effecten (zoals grondstoffenschaarste) van producten meegenomen worden in de prijs, om een eerlijker speelveld voor duurzame producten te creëren. De ESPR wordt per productgroep vormgegeven en

gefaseerd ingevoerd. Het kabinet wacht de inwerkingtreding van het ESPR af om te zien wat het effect is. Op dit moment is een heffing in combinatie met een productlabel geen onderdeel van de ESPR. Er is meer kennis nodig over een heffing gekoppeld aan een productlabel. Er moet gekeken worden naar de optimale hoogte van de prijs per productcategorie, de effectiviteit, en de uitvoerbaarheid. Ook vereist het verbinden van een heffing aan een duurzaamheidslabel een instantie die toezicht houdt en kan controleren. Tot slot is onduidelijk of een dergelijke maatregel op Europees niveau of op nationaal niveau geïmplementeerd kan worden. Het kabinet gaat een verkenning doen naar de heffing gekoppeld aan de ESPR, en komt terug op de resultaten na het voorjaar van 2027.

Niet overnemen

Opbrengsten heffing direct teruggeven aan de consument

Het burgerberaad verwijst naar een aanbeveling “Duurzaam kiezen met impactlabel” die de benodigde meerderheid van 75% van het burgerberaad niet heeft gehaald.



Aanbevelingen over Reizen



Aanbevelingen van het burgerberaad

- Bewuster vliegen
- De trein, duurzaamheid en kwaliteit op het juiste spoor!
- Werk thuis, in de buurt, of pak de fiets!

- Pak de regie in de ruimtelijke ordening
- Schoner rijden sneller beschikbaar en bereikbaar

Deelaanbevelingen



Wel overnemen: 19



Wordt later besloten: 6



Niet overnemen: 10

Bewuster vliegen



Stempercentage
burgerberaad 88%



Departementen

- Infrastructuur en Waterstaat
- Financiën

Reactie van het kabinet

Het is duidelijk dat het burgerberaad de uitstoot van de luchtvaart wil beperken. Dit sluit aan bij wat de overheid wil om de klimaatimpact van de luchtvaart te verminderen. Het belangrijkste middel dat hierbij genoemd wordt, is het invoeren van een wereldwijde kerosinebelasting en het inzetten van de opbrengst voor de verduurzaming van de luchtvaart. Zoals het burgerberaad ook schrijft: dit is niet eenvoudig en gaat tijd kosten. Het kabinet zal daarom duidelijk uitleggen wat we wel en niet kunnen doen.

✓ Wel overnemen

Op termijn kerosine belasten (mondiaal)

De overheid vindt het belangrijk om een eerlijk speelveld voor luchtvaart te behouden. Maatregelen zoals het afbouwen van fossiele subsidies worden daarom bij voorkeur in internationaal of Europees verband genomen. Dit geldt ook voor het beprijzen van kerosine, oftewel een kerosinebelasting. De overheid staat positief tegenover het internationaal beprijzen van kerosine. Dit zal namelijk helpen om het speelveld tussen fossiele kerosine en duurzame alternatieven in balans te brengen. Op dit moment zijn duurzame alternatieven namelijk duurder dan kerosine. Door fossiele kerosine te belasten, hang je indirect een prijskaartje aan de uitstoot.

Hoewel Nederland hierop inzet, is het in internationaal verband belasten van kerosine een complex en tijdrovend proces. Dit komt omdat op dit moment de Europese wetgeving dit niet toestaat. De Nederlandse overheid is dan ook blij dat het in Europees verband al wél is gelukt om het gebruik van duurzame brandstof te verplichten. Zo worden - ondanks het prijsverschil - toch duurzame brandstoffen gebruikt. Daarnaast is in Europees verband afgesproken om de CO₂-uitstoot te beprijzen via het ETS. Dit is het systeem voor de handel in CO₂-emissierechten. Hiermee worden de negatieve effecten van fossiele kerosine voor een deel bekrijsd. Ook wereldwijd is er een

instrument: CORSIA is het mechanisme van de VN-organisatie voor de burgerluchtvaart (ICAO). Dit instrument verplicht de luchtvaartsector om de groei van hun internationale emissies te compenseren door te investeren in klimaatprojecten.

Voortrekkersrol Nederland

Ook vraagt het burgerberaad om het innemen van een voortrekkersrol op het internationale toneel. Dit vraagt om een zorgvuldige diplomatieke aanpak, maar die handschoen pakt het kabinet graag op. Daarom is Nederland ook actief betrokken bij internationale samenwerkingsverbanden, waaronder de Coalition on Fossil Fuel Incentives and Subsidies (COFFIS), waarin wordt gesproken over de verdere afbouw van fossiele voordelen. Ook was Nederland medeorganisator van een internationale conferentie over de afbouw van fossiele brandstoffen eind april in Santa Marta (Colombia).

Differentiatie landingsgelden

Het advies om landingsgelden te differentiëren sluit aan bij de inzet van het kabinet. Luchthavengelden mogen worden aangepast in het algemeen belang, waarbij ook milieuaspecten mogen worden meegewogen. Schiphol past deze differentiatie toe om luchtvaartmaatschappijen te stimuleren om stillere en schonere vliegtuigen in te zetten.

Dit heeft effect: nadat de tarieven voor lawaaiigere vliegtuigen hoger werden dan voor stillere vliegtuigen, is het aandeel vliegtuigen in de stilste categorieën op Schiphol gestegen van 23% naar 33%. Wat leidt tot minder geluidsoverlast. De maatregel heeft daarmee een positief effect op leefomgeving en welzijn.

Niet overnemen

Verplicht duurzame luchtvaartbrandstoffen (Sustainable Aviation Fuel, SAF) aanbieden

Verschillende luchtvaartmaatschappijen bieden passagiers aan om vrijwillig extra SAF te kopen. Een wettelijke verplichting hiervoor is juridisch niet haalbaar in verband met Europese wetgeving die eisen stelt aan luchtvaartmaatschappijen en energieproducenten voor de inzet van duurzame luchtvaartbrandstoffen. In deze wetgeving is ook vastgelegd dat het niet is toegestaan om naast dit Europese kader aanvullende nationale verplichtingen op te leggen.

Opbrengsten kerosinebelasting investeren in luchtvaartinnovatie

Ook adviseert het burgerberaad om de opbrengsten van de kerosinebelasting gericht terug te investeren in luchtvaartinnovatie, om zo hogere ticketprijzen deels te

compenseren. Een directie koppeling past niet in de Nederlandse begrotingsregels, maar de overheid investeert wel flink in de verduurzaming van de luchtvaart. Bijvoorbeeld door investeringen in fabrieken voor duurzame brandstoffen en in de ontwikkeling van waterstof en elektrisch vliegen.

Productie van duurzame brandstoffen vrijstellen van energielasting

Biomassa gebruikt voor de productie van duurzame brandstoffen (zoals SAF) kan nu al buiten de reikwijdte van de accijns vallen. Ook minerale oliën gebruikt voor de productie van duurzame brandstoffen kunnen vrijgesteld zijn van accijns. De precieze fiscale gevolgen van de productie van duurzame brandstoffen zijn afhankelijk van het productieproces. Het kabinet ziet geen aanleiding om de regeling aan te passen.

De trein, duurzaamheid en kwaliteit op het juiste spoor!



Stempercentage
burgerberaad 86%



Departementen Infrastructuur en Waterstaat

Reactie van het kabinet

Het burgerberaad wil dat de trein een aantrekkelijker alternatief is voor reizen met de auto of het vliegtuig. De aanbeveling van het burgerberaad sluit goed aan bij de wensen van het kabinet. Het kabinet zet namelijk in op het juiste vervoersmiddel op de juiste plaats en tijd en op verduurzaming van de mobiliteitssector. Verder wil het kabinet net als het burgerberaad het internationale treinverkeer verbeteren en het spoor verduurzamen.

✓ Wel overnemen

Internationale treinen: betere aansluitingen, minder wachttijd, boeken makkelijker maken

Voor internationaal treinverkeer wil het kabinet, net als het burgerberaad, dat wordt ingezet op het beter op elkaar aansluiten, het verminderen van wachttijden en het makkelijker maken van boeken van tickets. Op dit moment zorgen nationale infrabeheerders zoals ProRail voor afstemming. Dit jaar zal nieuwe EU-wetgeving ingaan¹ waarvan de verwachting is dat die zal zorgen voor minder wachttijden. Met de recente wijziging van de nationale regelgeving (het zogenaamde ‘besluit capaciteitsverdeling’) is bijvoorbeeld al meer ruimte geboden aan internationaal reizigersvervoer per spoor. Om het boeken van internationale treinen makkelijker te maken, worden dit jaar ook voorstellen van de Europese Commissie verwacht.

Nationale treinen comfortabel, servicegericht en veilig

Voor nationaal treinverkeer wil het burgerberaad dat wordt ingezet op veilige en prettige treinreizen. Dit past binnen de samenwerking van de overheid met de NS, waarin afspraken zijn gemaakt over veiligheid, reiscomfort en schone treinen. In het Toekomstbeeld OV staat als doel

dat het klantoordeel in het hele OV naar een 8 gemiddeld moet gaan. Hierbij is expliciet aandacht voor comfort en veiligheid.² Het Rijk stuurt hierop via de afspraken met de NS en ProRail en heeft bijvoorbeeld programma’s voor de overwegveiligheid, de spoorveiligheid en de sociale veiligheid. De verantwoordelijkheden voor het verbeteren van veiligheid en comfort zijn wel verdeeld. Ze moeten dus altijd in samenspraak met vervoerders en ProRail tot stand komen. Het advies over veilige en prettige perrons sluit ook aan bij hoe de overheid de toekomst van stations ziet.³

Verduurzaming van het spoor: extra geld voor elektrificatie treinverkeer

Het kabinet wil ook het treinverkeer van Nederland verder verduurzamen door (gedeeltelijk) te elektrificeren voor (batterij-)elektrische treinen. Er is geld vrijgemaakt voor een deel van de elektrificatie van het treinverkeer. Hoewel we hier niet al het treinverkeer van Nederland mee kunnen elektrificeren, wordt wel bekeken waar verduurzaming-kansen liggen op het spoor in Nederland.

² [Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, Contouren Toekomstbeeld OV 2040, augustus 2019.](#)

³ [Stationsagenda visie voor 2040.](#)

¹ Europese verordening over capaciteit spoorweginfrastructuur.

Nationale treinen: tijdelijke zomerpas in de daluren

Het burgerberaad adviseert een lagere prijs voor reizen tijdens daluren. Hiervoor werken we aan een tijdelijke proef om aankomende zomer goedkoop reizen in de daluren mogelijk te maken. Dit doen we om invulling te geven aan de oproep van de Tweede Kamer om het OV betaalbaar te maken in het kader van de hoge prijzen. Daarnaast verkent het kabinet de mogelijkheden om de tijdelijke zomerpas in de daluren landelijk in te voeren, en dus uit te breiden naar bus, tram en metro. Dat wordt op dit moment nog onderzocht met de vervoerders en de medeoverheden, hier komt het kabinet na de zomer op terug.

Wordt later besloten

Internationale treinen: meer en betere nachttreinen, verbeteren comfort en servicegericht

Het kabinet wil innovatieve aanbieders van nachttreinen de ruimte geven. We zijn bijvoorbeeld in gesprek met initiatiefnemers van de pilot Amsterdam–Barcelona en andere aanbieders van nachttreinverbindingen om te kijken waar mogelijkheden zijn om belemmeringen weg te nemen. Er wordt nog uitgewerkt hoe dit verder verbeterd kan worden. Het burgerberaad wil daarnaast het comfort en

de service in de internationale treinen verbeteren. Het is aan de vervoerders om het comfort en service te verbeteren. In principe is dit een vrije markt waar de overheid weinig sturing op heeft. Concurrentie op het spoor maakt comfortverbetering ook voor vervoerders belangrijk. Dit wordt nog verder uitgewerkt.

Nationale treinen: prijsdifferentiatie in de spits

Op dit moment loopt er een onderzoek naar de betaalbaarheid van het ov-systeem, waar dit thema naar verwachting aan de orde komt. Het kabinet zal de uitkomsten van dit onderzoek wegen. Hierover ontvangt de Tweede Kamer na de zomer een brief.

Niet overnemen

Internationale treinen goedkoper dan vliegen

De prijs van treinreizen en vluchten worden vooral bepaald door de aanbieders van de reizen. De overheid kan hierop beperkt sturen. Het is bijvoorbeeld niet mogelijk de btw op een internationale treinreis te verlagen naar 0%. Dit komt omdat Nederland alleen de bevoegdheid heeft te beslissen over het btw-tarief dat geldt voor het traject in Nederland. Het is wel mogelijk om vliegreizen zwaarder te belasten.

Dit is de afgelopen jaren ook gedaan. Sinds de invoering van de vliegbelasting in 2021 is deze bijna verviervoudigd. De hoogte van de belasting stijgt daarnaast mee met de inflatie. Ook wordt er per 2027 voor de hoogte van de belasting verschil gemaakt in afstand en worden per 2030 passagiers in vliegtuigen met 19 of minder stoelen extra belast. Het kabinet heeft niet de intentie om de vliegbelasting op korte termijn aan te passen.

Internationale treinen versnellen

Het burgerberaad pleit ook voor het versnellen van internationale spoorverbindingen. De overheid werkt hier op dit moment aan in het Werkprogramma internationaal spoorvervoer. Eerder is bijvoorbeeld de verbinding tussen Amsterdam en Berlijn met een half uur versneld, is ervoor gezorgd dat er meer treinen naar Brussel rijden, en is de drielandentrein versneld door de verbinding beter te laten aansluiten. Voor het verder versnellen zijn forse investeringen nodig. Het gaat dan bijvoorbeeld om de uitrol van systemen waarmee treinbeveiligingstechniek wordt gedigitaliseerd, maar ook om aanpassingen aan de infrastructuur om meer internationale treinen in de dienstregeling te kunnen passen. Op dit moment verwacht het kabinet niet dat hier financiële besluitvorming over gaat plaatsvinden. In november 2025 werd een analyse internationaal treinreizigersvervoer met de Tweede Kamer gedeeld. Hier wordt nog opvolging aan gegeven.

Nationale treinen: verbeteren van de OV-fiets, minder wachttijd en betere aansluiting op regionaal vervoer

Verbetering van de OV-fiets ligt in eerste instantie bij vervoerder NS. Dit is een zelfstandig product van de NS. Wel maken we met vervoerders en ProRail afspraken over fietsenstallingen bij stations. We hebben beperkt invloed op afspraken over wachttijden en aansluitingen in het regionaal vervoer. Dat is een verantwoordelijkheid van vervoerregio's, provincies en gemeenten. In algemene zin is de trein de ruggengraat van het OV-systeem, waar bus, tram en metro zo goed mogelijk op aan moeten sluiten. Wij vragen NS om de wijzigingen in de dienstregeling af te stemmen met de regionale overheden en vervoerders.

Werk thuis, in de buurt, of pak de fiets!

 Stempercentage
burgerberaad 83%

 Departementen

- Infrastructuur en Waterstaat
- Onderwijs Cultuur en Wetenschap
- Financiën

Reactie van het kabinet

Het burgerberaad wil dat mensen minder met de auto naar het werk gaan en in plaats daarvan vaker thuiswerken, lokaal werken of de (elektrische) fiets pakken. Dit wordt onderschreven door het kabinet, omdat het bijdraagt aan de bereikbaarheid van Nederland. Het is van belang om het juiste vervoersmiddel op de juiste plaats en tijd te hebben en drukte op de wegen tijdens de ochtend- en avondspit te verminderen. Thuiswerken en werken in de buurt draagt hieraan bij. En door fietsen worden mensen fitter. De klimaatwinst van deze maatregel is echter beperkt, omdat mensen door deze maatregelen niet per se minder auto zullen rijden.¹

✓ Wel overnemen

Duidelijke afspraken over thuiswerken

Het burgerberaad adviseert om duidelijke afspraken te maken over thuiswerken. Dit is een zaak tussen werkgevers en werknemers. Het kabinet ondersteunt dit wel via fiscale mogelijkheden en jaarlijkse communicatie richting werkgevers over hoe ze aan de slag kunnen gaan met verduurzaming van zakelijke reizen en de reizen van hun werknemers.² De overheid geeft zelf als werkgever het goede voorbeeld door de CAO te verduurzamen. Er wordt per overheidsorganisatie bijvoorbeeld afspraken gemaakt over het mogelijk maken van thuiswerken en het beschikbaar stellen van faciliteiten voor thuiswerken. Ook wordt nu al informatie gegeven over de voordelen van thuiswerken. Hier zullen we op in blijven zetten.

🗨️ Wordt later besloten

Maatregelen om fietsen te stimuleren

Het burgerberaad wil stimuleren dat werkgevers de belastingvrije vergoeding voor fietsen daadwerkelijk uitbetalen. Dit kan op meerdere manieren aangepakt worden, maar zal altijd in samenwerking met werkgevers gebeuren. Er wordt nog nagegaan hoe dit verder uitgewerkt kan worden. Ook zullen we als alternatief voor de fiscale

stimulering van fietsen een uitbreiding van de lease-fietsregeling verder vormgeven. Hier wordt later over besloten in de financiële besluitvorming. Daarnaast geeft het burgerberaad aan dat de overheid samen met brancheverenigingen en vakbonden informatie moet geven over voordelen van thuiswerken, werken in de buurt en fietsen. Dit sluit aan bij wat we al doen. We blijven hiermee doorgaan, en onderzoeken of en hoe we dit ambitieuzer vorm kunnen geven.

! Niet overnemen

Belastingvrije vergoeding voor fietsen verhogen

Het burgerberaad adviseert om de belastingvrije vergoeding voor fietsen naar het werk te verhogen. Het is op dit moment al mogelijk voor werkgevers om een hogere vergoeding voor het fietsen te geven. Maar de huidige vergoeding wordt op dit moment niet maximaal gebruikt.³ Dit brengen we regelmatig onder de aandacht bij werkgevers. Een alternatief voor het stimuleren van fietsgebruik is een uitbreiding van de eerdergenoemde leasefietsregeling.

¹ [Modal shift van auto naar de combinatie fiets-ov | Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid.](#)

² [Start met verduurzamen werkgebonden personenmobiliteit | RVO.nl.](#)

³ [Fietsen woon-werk - werkgebonden personenmobiliteit | RVO.nl.](#)

Pak de regie in de ruimtelijke ordening



Stempercentage
burgerberaad 82%



Departementen

- Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening
- Infrastructuur en Waterstaat

Reactie van het kabinet

Er is weinig ruimte beschikbaar in Nederland. Tegelijkertijd willen we veel in deze ruimte, bijvoorbeeld woningen, duurzame energie en natuur. Daarom is het nemen van regie op de ruimte door de Rijksoverheid essentieel. Dat doet het kabinet met de Nota Ruimte: ons kompas voor de toekomst van Nederland.^{1,2} De Nota Ruimte bundelt de belangrijkste keuzes voor de inrichting van ons land tot het jaar 2050, met een doorkijk naar 2100. Er staat veel in de Nota Ruimte wat goed aansluit op het advies van het burgerberaad: we zetten zoveel mogelijk in op woningbouw door het vernieuwen van bestaand stedelijk gebied en

het toevoegen van meer woningen in die gebieden (verdichting), waardoor het groen om de stad zoveel mogelijk behouden kan worden. Daarnaast wordt gebouwd aan randen en net buiten steden en dorpen op geschikte open (landbouw)percelen, omdat we óók ruimte voor bedrijvigheid, scholen, zorgcentra en elektriciteitsnetten nodig hebben. Het is van belang om, naast verdichting, ook in te zetten op (nieuwe) grootschalige woningbouwlocaties buiten bestaand stedelijk gebied. We beschermen tegelijk zoveel mogelijk bestaande bedrijventerreinen. De Nota Ruimte is op 26 september 2025 naar de Tweede Kamer gestuurd, het kabinet rondt in 2026 de definitieve versie af. Ook met de NOVEX-aanpak pakt het kabinet de regie.

✓ Wel overnemen

Ruimtelijke ordening een prominente plek bij VRO (en goede samenwerking met lokale overheden)

De Rijksoverheid kiest ervoor om de regierol te pakken en heeft ruimtelijke ordening een prominente plek bij het departement gegeven. De minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (VRO) werkt samen met het kabinet aan de definitieve Nota Ruimte. Deze Nota

Ruimte is nadrukkelijk niet bedoeld als document dat vervolgens in een lade verdwijnt. Daarom stelt het kabinet ook een Uitvoeringsstrategie op. Met de definitieve Nota Ruimte en Uitvoeringsstrategie is de ruimtelijke inrichting van Nederland natuurlijk niet ‘af’. De nationale keuzes landen uiteindelijk ergens in Nederland op een erf, perceel of in een achtertuin. We benutten daarvoor de NOVEX³-aanpak waarin het Rijk samen met medeoverheden werkt aan het versnellen van de uitvoering van de grote ruimtelijke opgaven. Dat is maatwerk per gebied of regio. Het Rijk maakt daarbij afspraken over omgevingsbeleid met de twaalf provincies. De afspraken zijn in juni 2025 gemaakt in zogenaamde ruimtelijke arrangementen per provincie.⁴ Ook worden afspraken gemaakt in 16 NOVEX-gebieden, waar de ruimtelijke opgaven van overheden zo groot en opgestapeld zijn (bijv. Noordzeekanaalgebied), dat ze vragen om gezamenlijke regie. Om de opgaven effectief aan te pakken, bundelen de Rijksoverheid, provincies, waterschappen en gemeenten hun krachten en werken ze samen. Er zijn ontwikkelperspectieven en uitvoeringsagenda's per NOVEX-gebied opgesteld. In 2026/2027 volgen Regionale Investeringsagenda's met voorstellen en waar mogelijk afspraken over benodigde budgetten voor het uitvoeren van de plannen.

³ Nationale OmgevingsVisie EXecutiekraft.

⁴ Tweede Kamer, vergaderjaar 2024–2025, 34 682, nr. 228.

¹ Tweede Kamer, vergaderjaar 2025–2026, 29 435, nr. 269

² [Ontwerp-Nota Ruimte \(webversie\)](#).

Verkorten bezwaartermijn voor ruimtelijke projecten

Met het programma Schrappen Tegenstrijdige en Overbodige Eisen en Regelgeving (STOER)^{5,6} wordt onderzoek gedaan naar de duur en zorgvuldigheid van bezwaarprocedures. Dit is in lijn met de aanbeveling van het burgerberaad. Daarnaast zijn met het wetsvoorstel Versterking regie volkshuisvesting (Wvrv)⁷ verschillende versnellingen in procedure gebracht. Dat betekent bijvoorbeeld dat voor woningbouwprojecten meteen beroep openstaat bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (dit heet: beroep in één instantie).

Maak gebruik van creatieve oplossingen zoals optoppen van gebouwen

Optoppen is een mooie manier om bestaande bebouwing beter te benutten, zoals het burgerberaad ook adviseert. Daarom is er een landelijke aanpak⁸ optoppen ontwikkeld om dit te versnellen. Een andere creatieve oplossing is woningsplitsing. Daarvoor is onder andere de Splitsgids ontwikkeld⁹. Die helpt gemeenten, corporaties en particulieren om woningsplitsen verantwoord en effectief toe te passen. Voor optoppen en splitsen onderzoekt het kabinet

5 Tweede Kamer, vergaderjaar 2024–2025, 32 847, nr. 1352

6 Tweede Kamer, vergaderjaar 2025–2026, 32 847, nr. 1383.

7 [Wetsvoorstel: Wet versterking regie volkshuisvesting.](#)

8 [Landelijke aanpak optoppen.](#)

9 [Splitsgids.](#)

dit jaar ook waar het mogelijk is om dit vergunningvrij¹⁰ te doen. En om het beter benutten van bestaande woningen verder op te schalen is de landelijke aanpak ‘Beter benutten’ van start gegaan¹¹.

Van asfalt naar klimaatadaptatie en leefbaarheid; stimuleren duurzame alternatieven voor de auto

Deze aanbeveling sluit grotendeels aan op de inzet van het kabinet. In de Mobiliteitsvisie 2050¹² staat dat het Rijk gaat sturen op ‘de juiste mobiliteit op de juiste plaats en tijd’. Het idee is om te voorkomen dat mensen onnodig reizen door wonen, werk en om voorzieningen dichtbij elkaar te organiseren. Dit staat ook in de Nota Ruimte. Het kabinet wil vooral bouwen op plekken die goed bereikbaar zijn, zoals in steden in de Randstad, Eindhoven en goed bereikbare steden hieromheen. Door bereikbaarheid leidend te maken voor waar we gaan bouwen, is er minder nieuwe (auto)infrastructuur nodig. Het kabinet erkent dat de auto belangrijk blijft in landelijkere gebieden en dorpen. Daarbij is het wel belangrijk dat er ook goede en betaalbare alternatieven voor de auto beschikbaar zijn. In landelijke gebieden wordt gekeken naar vormen van publieke mobiliteit, waarbij openbaar vervoer, doelgroepen vervoer en andere vervoersdiensten beter worden gecombineerd. Er wordt ingezet op het bereikbaar houden van voorzieningen dichtbij huis.

10 [Tweede kamer, vergaderjaar 2025-2026.](#)

11 [Landelijke Aanpak Beter Benutten.](#)

12 [Mobiliteitsvisie 2050 Hoofdpijnennotitie.](#)

Ook stimuleren we lopen en fietsen¹³, bijvoorbeeld in het Nationaal Toekomstbeeld Fiets 2040¹⁴ en gebruik van het openbaar vervoer waar dit kansrijk is. We combineren dit met deelmobiliteit, overstappunten en mobiliteitshubs en zetten in op elektrisch rijden. Zie hiervoor ook de andere reactie op de aanbevelingen van het burgerberaad over reizen.

Stimuleren van functiemenging, bereikbaarheid en het beter benutten van de ruimte binnen de bebouwde kom

In de Nota Ruimte wordt ingezet op woningbouw via verdichting/herontwikkeling van bestaand stedelijk gebied. Ook wordt ingezet om functies op één locatie te combineren (bijvoorbeeld natuur met nieuwe defensielocaties). Nieuwe grootschalige woningbouw-locaties versterken daarbij bestaande steden. Daarnaast kan in heel Nederland een ‘wijkje erbij’ binnen of aansluitend op een bestaande dorps- of stadskern gebouwd worden.

13 [IenW Uitvoeringsagenda Fiets.](#)

14 [Nationaal Toekomstbeeld Fiets - De kracht van de fiets volop benut!](#)

Meer openbaar groen en de verduurzaming van bebouwing

Met het programma Groen In en Om de Stad werkt het Rijk aan versterking van de natuur en aan een gezonde en prettige leefomgeving in en om de stad. De handreiking Groen in en om de Stad (mei 2024) is één van de hulpmiddelen voor gemeenten en provincies. Het stimuleert hen om in gemeentelijk beleid, projecten en uitvoering ook voor groen te zorgen. In 2026 wordt de handreiking geactualiseerd en beter concreet bruikbaar gemaakt. In de Nota Ruimte wordt daarnaast ingezet op systematisch rekening houden met effecten van klimaatverandering, zoals hittestress en wateroverlast. In de herziening van de Nationale Klimaatadaptatiestrategie, die in 2026 wordt gepubliceerd, wordt ook ingezet op maatregelen voor woningen en gebouwen.

De Europese Natuurherstelverordening geeft ons tenslotte de wettelijke verplichting om in brede zin te werken aan natuurbehoud/herstel, bij te dragen aan klimaatmitigatie en -adaptatie en het beschermen van de gezondheid en welzijn van inwoners.

Schoner rijden sneller beschikbaar en bereikbaar



Stempercentage
burgerberaad 80%



Departementen Infrastructuur en Waterstaat

Reactie van het kabinet

Het kabinet onderschrijft de wens van het burgerberaad om elektrisch rijden sneller toegankelijk te maken voor meer mensen. Desondanks hebben de meeste auto's komende jaren nog een verbrandingsmotor waarvoor benzine en diesel nodig is. In lijn met het advies van het burgerberaad is het van belang om die te vervangen door duurzamere alternatieven, zoals biodiesel, ook wel HVO genoemd.

✓ Wel overnemen

Subsidie (inruilregeling) fossiele auto voor tweedehands elektrische auto en tegengaan export

Bij elektrisch rijden kunnen we gebruik maken van elektriciteit die dicht bij huis is opgewekt. Dat is belangrijk om minder afhankelijk te zijn van de import van fossiele brandstoffen en is goed voor het klimaat. Het betaalbaarder maken van tweedehands elektrische auto's vindt het kabinet dan ook een goed idee. Daarom komt het kabinet met een subsidie in de vorm van een inruilregeling, waarbij een oude fossiele auto kan worden ingeruild voor een tweedehands elektrische auto. Hierdoor neemt het aandeel tweedehands elektrische auto's in het Nederlandse wagenpark toe. Het kabinet wil dat de regeling de juiste (inkomens)doelgroepen bereikt door prioriteit te geven aan huishoudens met een (laag) middeninkomen. De inruilregeling sluit ook aan bij de wens van het burgerberaad om leasemaatschappijen te stimuleren om elektrische auto's niet te exporteren. Het feit dat tweedehands auto's die uit de lease komen voor een deel naar het buitenland gaan, is een bekend fenomeen. Aantrekkelijke regelingen in andere Europese landen maken het voor leasemaatschappijen financieel aantrekkelijk om auto's te exporteren. Omdat we een vrije markt hebben binnen Europa zijn de mogelijkheden om hier iets aan te doen beperkt. Door in te zetten op een inruilregeling maken we het wel aantrekkelijker om tweedehands elektrische auto's hier te houden.

Verlagen van de prijs van HVO en inzet op langetermijn regelgeving

De meest effectieve manier om het wegverkeer te verduurzamen is de overstap naar elektrische auto's. Voor bestaande dieselauto's die nog langere tijd rondrijden, kan HVO wel een effectieve manier zijn om op kortere termijn minder afhankelijk te worden van de import van fossiele brandstoffen en ook de uitstoot van CO2 te verminderen. Het kabinet wil daarom dat HVO gestimuleerd wordt voor deze doelgroep. De inzet van hernieuwbare brandstoffen zoals HVO is hoofdzakelijk geregeld via de Brandstoftransitieverplichting (BTV). Dit is de Nederlandse uitwerking van een Europese richtlijn. Momenteel wordt er gewerkt aan een voorstel om deze tot ten minste 2035 te verlengen. Hierdoor moeten brandstofleveranciers CO2 reduceren door een toemend aandeel aan hernieuwbare brandstoffen aan te bieden. Het verschil tussen de prijs van HVO en fossiele diesel zal hierdoor in combinatie met het emissiehandelsstelsel (ETS, een andere Europese verplichting) naar verwachting kleiner worden.

Betrekken stakeholders uit de markt (HVO)

Het kabinet heeft regelmatig contact met verschillende partijen binnen de (hernieuwbare) brandstofsector, waarbij de sector de gelegenheid krijgt input te leveren op beleid. Deze overlegstructuur vindt het kabinet van belang en blijft zeker bestaan.

Elektrisch rijden bekend maken bij breder publiek

Mensen bekender maken met de elektrische auto kan de drempel voor overstap kleiner maken. We werken hier-voor onder andere samen met de Vereniging Elektrische Rijders die bijvoorbeeld uitprobeeracties organiseert. Dit sluit aan bij de wens van het burgerberaad om het uitproberen van elektrisch rijden bij breed publiek beschikbaar te maken. Het uitproberen van elektrisch rijden kan ook via deelauto's. De meeste commercieel aangeboden deelauto's in Nederland zijn namelijk elektrisch. De lopende campagne Start met Delen¹ sluit hier goed op aan.

Wordt later besloten

Stimuleren aanplant camelina

Het burgerberaad adviseert de aanplant van camelina te stimuleren voor de productie van biobrandstoffen. Camelina is een voorbeeld van een tussengewas. Het kabinet onderzoekt de wenselijkheid en mogelijkheden om de aanplant van tussengewassen zoals camelina binnen Nederland te stimuleren.

¹ [Home | Start met delen.](#)

Tankstations verplichten HVO aan te bieden

Momenteel leveren met name kleinere tankstations HVO. Een verplichting tot het leveren van 100% hernieuwbare brandstoffen zal dus leiden tot een hogere distributie van HVO, ook via grotere tankstations. De wenselijkheid en effectiviteit van een dergelijke maatregel wordt nog onderzocht.

Accukwaliteitsrapport voor elektrische auto's

Net als het burgerberaad ziet het kabinet het voordeel van een accukwaliteitsrapport. Dit wordt vaak een State of Health (SoH)-rapport genoemd. Uit gedragsonderzoek blijkt dat mensen de angst voor een versleten aandrijf-accu vaak als een drempel ervaren voor de aanschaf van een elektrische auto. Een onafhankelijk accukwaliteitsrapport zou mensen meer zekerheid kunnen geven als ze een elektrische auto kopen. Het idee van een accukwaliteitsrapport sluit aan bij Europese regelgeving, waarbij in de toekomst verplicht zal worden dat je de huidige capaciteit en gezondheid van een elektrische auto-accu ten opzichte van nieuw kunt opvragen. Het meetrappport geeft zekerheid over de werkelijke actieradius. Tegelijk zal dit alleen gelden voor nieuw verkochte auto's. We gaan daarom verder onderzoeken welke rol de overheid kan innemen om een accukwaliteitsrapport (SoH) aan te leveren voor aanschaf van gebruikte elektrische auto's.

Niet overnemen

Campagne om CO₂-reductie door HVO bekender te maken

Omdat biograndstoffen schaars zijn, wil het kabinet deze voornamelijk inzetten in sectoren waar er nog geen zero-emissie alternatieven bestaan. Daarom gaat het kabinet geen campagne opzetten om CO₂-reductie door HVO brandstoffen bekender te maken. Het kabinet zet in op elektrificatie van het wegverkeer. Een campagne zou dus eerder hierop gericht worden.

Ontheffing milieuzone voor HVO

Bij het gebruik van biobrandstoffen, zoals HVO, komen bij verbranding in de motor nog steeds vervuilende stikstofoxiden vrij. Daarom gaat het kabinet voertuigen op biobrandstoffen geen ontheffing geven op milieuzones. Daarnaast is zo'n ontheffing niet goed uit te voeren, omdat op basis van het kenteken niet kan worden beoordeeld of het voertuig volledig op biobrandstoffen rijdt.

Regelgeving voor HVO vereenvoudigen

Ten slotte vraagt het burgerberaad om de regelgeving voor de import van grondstoffen, die nodig zijn voor HVO, te vereenvoudigen. We hebben regelmatig contact met de sector, onder andere via de brandstoftransitietafel. Op dit moment zijn er geen signalen vanuit de sector bekend dat regelgeving de import van biograndstoffen beperkt. Dit advies wordt daarom niet overgenomen.



Aanbevelingen over **Algemeen**



Aanbevelingen van het burgerberaad

- De kracht van jongeren: dialoog, klimaat en actief burgerschap
- Iedere stem telt: belangen in balans

Deelaanbevelingen

✓ Wel overnemen: 7

📅 Wordt later besloten: 0

⚠ Niet overnemen: 0

De kracht van jongeren: dialoog, klimaat en actief burgerschap



Stempercentage
burgerberaad 90%



Departementen

- Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
- Economische Zaken en Klimaat
- Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Reactie van het kabinet

Het kabinet steunt deze aanbeveling van het burgerberaad. In 2025 is er een Kamerbrief geschreven 'Meedoen in democratie en samenleving'¹ waarin staat dat het belangrijk is dat jongeren zich beter betrokken voelen bij beslissingen die hen aangaan. Daarnaast past deze aanbeveling bij de ambitie geformuleerd in het coalitieakkoord 2026-2030 om meer werk te maken van het burgerschapsonderwijs.

¹ [Kamerbrief 'Meedoen in democratie en samenleving'](#).

✓ Wel overnemen

Het voeren van een open dialoog, met nadruk op kritisch leren nadenken

De school is een minisamenleving, waar leerlingen actief oefenen met vaardigheden die ze nodig hebben om deel te nemen aan de samenleving. Leerlingen doen in een veilige omgeving ervaring op met onder meer inspraak, samenwerking, dialoog, omgaan met diversiteit en kritisch denken. Burgerschapsonderwijs draagt bij aan kennis over en respect voor de democratie. Leren luisteren en respectvol communiceren stelt jongeren in staat deel uit te maken van en bij te dragen aan de Nederlandse samenleving. Het kabinet werkt in het kader van burgerschap samen met partijen als ProDemos en Tienskip, die bijdragen aan de democratische vaardigheden van jongeren.

Daarnaast wordt gewerkt aan een vaste jaarcyclus voor participatie van klimaatjongeren (JKB, Youth for Climate en KEK/young professionals en de VN jongerenvertegenwoordigers) aan het klimaat- en energiebeleid. Het ontwerp voor deze cyclus is met vertegenwoordigers van de klimaatjongerenorganisaties besproken op 20 april dit jaar. De jaarcyclus zal naar verwachting nog voor de zomer in overleg met de minister van Klimaat en Groene Groei en jongeren vastgesteld worden.

Kennisoverdracht over klimaat

Kennisoverdracht over klimaat vindt op scholen plaats en bereidt de jongeren voor op de maatschappelijke opgaven van de toekomst.² Duurzaamheid heeft vakinhoudelijk een directe relatie met de leergebieden Mens & Natuur en Mens & Maatschappij in het funderend onderwijs (dit is de overkoepelende term voor het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs). Er is binnen de kerndoelen voldoende ruimte om dit onderwerp mee te nemen in het curriculum. Scholen bepalen zelf hoe ze dit aanbieden. Om scholen hierbij te helpen, stimuleert en faciliteert het kabinet duurzaamheid in het onderwijs via het 'Uitvoeringsplan duurzaamheid in het onderwijs'.³

² [Duurzaamheid verankerd in nieuwe kerndoelen | Actualisatie kerndoelen burgerschap | SLO.](#)

³ [Uitvoeringsplan Duurzaamheid in het Onderwijs.](#)

Een jaarlijks klimaatvraagstuk voor middelbare scholieren

Het burgerberaad wil graag dat jongeren met elkaar in gesprek gaan aan de hand van een actueel klimaatvraagstuk. Dit sluit – gedeeltelijk – aan bij lopende initiatieven van het kabinet zoals de Jonge Klimaattafel, waarin jongeren meepraten over klimaatbeleid, de ikbengeweldig-regeling, die jongeren ondersteunt bij het uitvoeren van een positief idee in hun omgeving en het magazine ‘samen leren, samen impact’⁴ met inspirerende voorbeelden op school. We verkennen hoe we deze aanbeveling op kunnen volgen en hoe we deze aanbeveling vormgeven via de interdepartementale werkgroep Duurzame School.

4 [Magazine ‘Samen leren, samen impact’ met inspirerende voorbeelden van maatschappelijk betrokken acties van leerlingen.](#)

Iedere stem telt: belangen in balans

 Stempercentage
burgerberaad 87%

 Departementen

- Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
- Economische Zaken en Klimaat

Reactie van het kabinet

Het kabinet steunt het doel van de aanbeveling en vindt het belangrijk dat belangen eerlijk worden afgewogen en dat burgers kunnen meepraten. Het burgerberaad wil met het lobbyregister vooral zorgen voor gelijke kansen van alle belangen en duidelijk maken welke soort inbreng invloed heeft gehad op besluiten. Ook vindt het kabinet het belangrijk dat beleidsmakers uitleggen hoe besluiten tot stand zijn gekomen. Het kabinet werkt de komende maanden aan een voorstel om het lobbyregister te realiseren. Meer inspraak van burgers helpt om belangen beter af te wegen en zorgt ervoor dat mensen actiever meedoen aan de democratie. Dit past bij het beleid van het kabinet om burgers meer invloed en zeggenschap te geven.

✓ Wel overnemen

Lobbyregister

Het kabinet heeft het voornemen een lobbyregister in te voeren dat praktisch en werkbaar is voor zowel de overheid als belangenbehartigers. Momenteel beraadt het kabinet zich over een voorstel voor het lobbyregister en het vormgeven van het bijbehorende ontwikkeltraject. Het kabinet verwacht de Tweede Kamer hierover in het najaar van 2026 te kunnen informeren.

Invoeren van een lobbyparagraaf

In de toelichting bij nieuwe wetten (dit heet de memorie van toelichting) wordt al uitgelegd welke externe partijen hebben meegedacht, hoe ze dat hebben gedaan, wat ze hebben ingebracht en wat daarmee is gedaan. De ‘Schrijfwijzer memorie van toelichting’ geeft hiervoor tips en voorbeelden aan ambtenaren. In de nieuwe versie van de Schrijfwijzer (die rond de zomer verschijnt) wordt ambtenaren duidelijker gevraagd om niet alleen formele inbreng (tijdens internetconsultaties of formele consultatierondes binnengekomen) te beschrijven, maar ook andere inbreng van personen of organisaties die invloed hebben gehad op de besluitvorming en welke beleidsalternatieven er gedurende het proces zijn overwogen. Zo zou er meer zicht moeten ontstaan op de bredere belangenafweging tijdens het besluitvormingstraject.

Inspraak en invloed van burgers en duurzame ondernemingen vergroten (ook lokaal)

Burgers ervaren dagelijks de effecten van de keuzes die de politiek en overheid maakt. Daarom is het van belang dat zij goed vertegenwoordigd worden en een stem hebben in beleid en beslissingen. Hun stem en inbreng zorgt daarbij voor beter beleid met praktische en realistische oplossingen. Met de Omgevingswet in 2024 en de Wet Versterking participatie op decentraal niveau in 2025 is het betrekken van de omgeving en inwoners een vereiste. Gemeenten en provincies moeten in navolging van de Wet versterking participatie binnen twee jaar regels maken over hoe ze inwoners betrekken bij beleid, uitvoering en evaluatie. Ze mogen zelf kiezen hoe ze dat doen en met welke combinatie aan vormen, bijvoorbeeld met een burgerberaad. Sommige gemeenten, zoals Amersfoort, denken na over een permanent burgerberaad. Het ministerie van BZK verkent op dit moment met andere departementen een passend onderwerp en vraag voor een volgend nationaal burgerberaad.

Ook wil het kabinet burgers blijven betrekken bij het nationale klimaat- en energiebeleid. Juist op dit thema gaat het om grote veranderingen die impact hebben op de leefomgeving, het dagelijks leven en de portemonnee. Daarom kwam het kabinet eerder met haar visie op burgerbetrokkenheid in de energietransitie.¹

¹ [Kamerbrief over kabinetsvisie burgerbetrokkenheid bij de energietransitie.](#)

Ook heeft het kabinet expertise beschikbaar gesteld om gemeenten te helpen de samenwerking met de samenleving vorm te geven. Na de zomer zal het kabinet een update aan de Tweede Kamer sturen over de visie en wijze waarop dialoog met de samenleving vorm blijft krijgen in de energietransitie.

Onderzoek hoe duurzame initiatieven betere toegang kunnen krijgen tot beleidsmakers

Duurzame initiatieven dragen bij aan de klimaattransitie. Het zijn bijvoorbeeld mensen die samenkomen om een energiecoöperatie op te richten of buurtbewoners die samen met de gemeente werken aan groenbeheer in de straat. Om deze initiatieven beter te ondersteunen heeft het kabinet een analyse laten uitvoeren naar de knelpunten waar zij tegenaan lopen. Om ervoor te zorgen dat duurzame initiatieven makkelijker van de grond komen, heeft het kabinet een persoon aangesteld die het aankomende jaar samen met andere ministeries gaat werken aan een strategie en aan oplossingsrichtingen.



Niet-aangenomen aanbevelingen

Inleiding

Het burgerberaad heeft tien aanbevelingen gedaan die de drempel van 75% steun niet hebben gehaald. Toch hebben deze aanbevelingen wel steun gekregen van de meerderheid van het burgerberaad: tussen de 56% en 74%. Het burgerberaad heeft deze tien niet-aangenomen aanbevelingen gedeeld met het kabinet als een uitnodiging voor een politieke en maatschappelijke dialoog. Daarom heeft het kabinet met een open blik gekeken naar deze niet-aangenomen aanbevelingen. Dat doen we door per aanbeveling een korte reflectie te geven op de ambitie en het doel van de aanbeveling. Vervolgens geven we per aanbeveling aan waar het kabinet kansen ziet. Het kabinet zet met deze korte reflectie de eerste stap om de dialoog op gang te brengen.



Eten

Inzetten op de eiwittransitie (69% steun)

Reflectie op de aanbeveling

Het kabinet ondersteunt het burgerberaad in hun visie om de Nederlandse voedselconsumptie gezonder en duurzamer te maken. Consumenten moeten makkelijker kunnen kiezen voor duurzaam en gezond voedsel. De adviezen van de Gezondheidsraad en het Voedingscentrum zijn hierin belangrijk. Het kabinet heeft de ambitie om in 2030 een balans in de gemiddelde eiwitconsumptie te bereiken van 50% dierlijke eiwitten en 50% plantaardige eiwitten. In 2025 consumeerden Nederlanders gemiddeld nog 60% dierlijke eiwitten.

Waar zien we kansen

De komende periode werkt het kabinet plannen uit om de voedselconsumptie verder te verduurzamen, onder andere door inzet op voorlichting, consumentenactivatie, de voedselomgeving en een groter aanbod plantaardige eiwitten. Hier hebben ook verschillende stakeholders, zoals de supermarkten, een belangrijke rol in. In het najaar volgt er een Kamerbrief met meer informatie over deze plannen en de bredere inzet op het duurzaam voedselbeleid.¹

¹ Kamerstuk: [Beantwoording vragen Begrotingsbehandeling LVVN](#).

Spullen

Deelbare spullen (74% steun)

Reflectie op de aanbeveling

Het kabinet vindt het stimuleren van delen en lenen van spullen een goed plan. Afspraken over delen en lenen kunnen het best worden vastgelegd in zogenaamde lokale prestatieafspraken, waar niet alleen de gemeente maar ook de betrokken huurdersorganisatie(s) iets over te zeggen hebben. Daarnaast kan een gemeente via het omgevingsplan verplichten om depots op te nemen voor deel- en leenmogelijkheden. Ook is het voor corporaties op dit moment al mogelijk om ruimte ter beschikking te stellen, bijvoorbeeld als een buurthuis.

Waar zien we kansen

- Het advies van het burgerberaad is waardevolle input voor gemeentes (eventueel ondersteund door de Vereniging van Nederlandse Gemeenten), corporaties en betrokken huurdersorganisaties. Het kabinet zal deze aanbeveling van het burgerberaad delen in de overleggen die we met deze organisaties hebben.
- Er wordt verkend of, en zo ja in welke vorm, een landelijke strategie kan helpen om delen en lenen te stimuleren. En hoe je daarin goed met elkaar kan samenwerken. In een verkennend project brengen we samen met gemeentes, bedrijven en andere stakeholders verschillende scenario's in kaart. De bevindingen

zullen gedeeld worden in het derde kwartaal van 2027.

- In de Handreiking Lokale Prestatieafspraken, die in het derde kwartaal van 2027 wordt geactualiseerd en samenhangt met het wetsvoorstel Versterking regie volkshuisvesting, zal aandacht worden besteed aan het stimuleren van delen en lenen van spullen.

Duurzaam kiezen via impactlabel (73% steun)

Reflectie op de aanbeveling

Het burgerberaad vraagt om meer inzicht in en transparantie over de duurzaamheid van een product. Ook wil het burgerberaad een prijsprikkel (een boete of beloning) die de consument aanzet tot duurzamer (koop) gedrag. Het voorstel van het burgerberaad raakt wat betreft inzicht en transparantie sterk aan de Ecodesign for Sustainable Products Regulation (ESPR). Dit is een nieuwe Europese wet om producten duurzamer en circulair te maken. Onder de voorganger van deze wet zijn de energielabels ingevoerd, bekend van koelkasten en wasmachines. De ESPR verplicht per productgroep om een digitaal productpaspoort op te stellen met daarin ook informatie over bijvoorbeeld milieuvoetafdruk, gerecyclede materialen en gevaarlijke stoffen.

Waar zien we kansen

In de invoering van het digitale productpaspoort via de ESPR. Op dit moment is het vormgevingsproces van de ESPR volop bezig voor onder meer textiel en elektrische apparaten. Maar het is nog niet in de praktijk gebracht. Dat gaat de komende jaren gebeuren en dan weten we ook beter wat het effect gaat zijn. Kortom: we kunnen komende jaren veel gaan leren van de uitvoering van de ESPR, zowel nationaal als Europees. Door dit proces Europees aan te pakken, maken we de regels makkelijker uitvoerbaar en zijn ze overal in Europa hetzelfde.

Watergebruik met gezond verstand (73% steun)

Reflectie op de aanbeveling

Bewust en zuinig drinkwatergebruik heeft sinds een paar jaar de volle aandacht van het kabinet. Eind 2022 heeft het kabinet daarvoor concrete doelen gesteld. We willen van 125 liter naar 100 liter drinkwaterverbruik per persoon per dag gaan in 2035. En we vragen grootverbruikers het drinkwatergebruik met 20% te verminderen. Ook beperken we het laagwaardig gebruik van drinkwater. Begin 2023 heeft het kabinet aangegeven welke manieren (financieel beïnvloeden, gedrag beïnvloeden of reguleren) ze wil inzetten om dit te bereiken.² Dit is verder uitgewerkt in het Nationaal Plan van Aanpak Drinkwaterbesparing.³

² [TK 2022-2023, 27 625, nr. 599.](#)

³ [Nationaal Plan van Aanpak Drinkwaterbesparing | Rapport | Rijksoverheid.nl.](#)

Waar zien we kansen

- Deze aanbeveling sluit mooi aan op het Nationaal Plan van Aanpak Drinkwaterbesparing. Dit plan wordt om de 2 jaar opnieuw bekeken en verbeterd. We zullen de aanbevelingen van het burgerberaad hierin meenemen. De aanbevelingen ‘Slimmer watergebruik stimuleren en de mogelijkheden voor grijswatergebruik verkennen en stimuleren, zijn nu al onderdeel van het plan. Het idee van het burgerberaad om de aanschaf/gebruik van drinkwaterbesparende technieken in zowel huishoudens als bedrijven financieel te gaan stimuleren vinden we interessant en willen we ook gaan verkennen.
- De aanbeveling van het burgerberaad is om inwoners bewuster te maken van hun drinkwatergebruik. Dit onderschrijven we. Hiervoor is inmiddels de website [Levenmetwater.nl](#) gelanceerd met informatieve filmpjes en een quiz over drinkwatergebruik. Onder de vlag van Levenmetwater wordt dit voorjaar ook een nationale publiekscampagne over drinkwaterbesparing gelanceerd. Ook voeren de drinkwaterbedrijven regionale campagnes. Daarnaast maakt Milieu Centraal in samenwerking met de overheid een aanpak om op festivals piekgebruik door jongeren in de zomer tegen te gaan. Het idee om de gemeenten een actieve rol te geven in de communicatie vinden we interessant en gaan we met hen bespreken.



Reizen

Aantal vervoersbewegingen verminderen en verduurzamen (69% steun)

Reflectie op de aanbeveling

Per jaar worden er 130 miljard kilometers met de auto gereden in Nederland. Het burgerberaad wil deze autokilometers verminderen, schoner maken en verduurzamen. Het burgerberaad doet hiervoor veel verschillende aanbevelingen. Van bevorderen van thuiswerken tot het beter beschikbaar maken van deelvervoer. Ook geven ze aanbevelingen voor beleid om meer te fietsen en beleid om elektrisch rijden aantrekkelijker te maken. Het kabinet doet al veel op deze onderwerpen, bijvoorbeeld door deelvervoer en samenwerking op bedrijventerreinen te ondersteunen. Een overzicht kunt u vinden op het [Dashboard Klimaatbeleid - Mobiliteit](#) en op de website van de RVO [Duurzame mobiliteit | RVO.nl](#).

Waar zien we kansen

- We gaan deze aanbeveling meenemen in de uitwerking van het beleid rond duurzame mobiliteit. Vooral bij innovatieve en nieuwe beleidsontwikkelingen. Een voorbeeld: momenteel werkt het ministerie van IenW aan een Nationale Routekaart Bidirectioneel laden met daarin alle acties die nodig zijn om opschaling van bidirectioneel laden te realiseren. Bij bidirectioneel laden kan een elektrische auto zowel stroom laden als stroom terugleveren

aan het net, waardoor de auto werkt als een batterij. Voor de zomer wordt deze routekaart aangeboden aan de Tweede Kamer. Ook is de uitrol van laadinfrastructuur belangrijk. We blijven met veel partijen zorgen voor versnelling van de uitrol van laadpunten zodat mensen hun elektrische voertuig kunnen laden.

- We blijven subsidies en ondersteuning beschikbaar stellen voor bedrijven en werkgevers die zich willen inzetten voor duurzame mobiliteit. Daar zijn al veel voorbeelden van. Denk hierbij aan de subsidie voor de Coalitie Anders Reizen, de subsidieregeling Collectieven MKB Verduurzaming Reisgedrag (COVER), subsidie voor het Programma Verduurzamen Bedrijventerreinen, en het RVO informatiepunt voor werkgevers. Daarnaast is er ook een landelijk netwerk van mobiliteitsmakelaars actief die bedrijven ondersteunen bij duurzaam en flexibel mobiliteitsbeleid, waar de Rijksoverheid ook financiering aan geeft.
- We houden een goede samenwerking tussen de Rijksoverheid en gemeentes en provincies. Daar zijn al voorbeelden van, zoals het samenwerkingsprogramma Natuurlijk! Deelmobiliteit. Dit is gezamenlijk gestart door (meer dan 30) gemeenten, regio's, provincies en de overheid. De overheden werken ook samen in regionale bereikbaarheidsorganisaties, zoals Goedopweg Utrecht en Zuid-Holland Bereikbaar.
- We zetten in op publiekscampagnes. Op dit moment loopt bijvoorbeeld de meerjarige publiekscampagne 'Start met Delen'. Deze campagne is erop gericht om de voordelen van autodelen onder de aandacht te krijgen.

Ook is er de campagne 'Kort ritje? Da's zo gefietst!' om fietsen te stimuleren.



Algemeen

Van Cool naar Koel: Verbind en vertel (73% steun)

Een allesomvattende visie voor de langetermijn (60% steun)

Beraadstafels voor duurzame mobiliteit en de voedselketen (66% steun)

Reflectie op de aanbevelingen

Het kabinet ziet in deze drie aanbevelingen de aanmoediging om de langetermijnvisie op de transitie naar een duurzame samenleving te borgen, regelmatig te actualiseren en de samenleving hierbij te betrekken, om de beraadstafels van het Klimaatakkoord te blijven inzetten en om werk te maken van het stimuleren van duurzame initiatieven in de samenleving.

Waar zien we kansen

- In het Klimaatplan 2025-2035⁴ hebben we de hoofdlijnen voor het klimaatbeleid voor de aankomende tien jaar beschreven. Het Klimaatplan wordt iedere vijf jaar geactualiseerd. Bij het opstellen van het Klimaatplan

4 [Klimaatplan 2025-2035 - Op weg naar een klimaatneutraal Nederland | Rijksoverheid.nl](#).

heeft het kabinet de samenleving (burgers, bedrijven, maatschappelijke organisaties en andere overheden) op verschillende manieren betrokken.⁵ Het kabinet gebruikt de input van het burgerberaad voor de volgende actualisatie van het Klimaatplan.

- We maken ondertussen plannen voor de volgende fase. Het kabinet gaat aan de slag met het concreter uitwerken van routes naar klimaatneutraliteit richting het jaar 2050, met 2040 als tussenstap. De routes beschrijven hoe we zo effectief mogelijk broeikasgassen kunnen verminderen en hoe de landbouw, de industrie, het energiesysteem, de mobiliteitssector en huizen en andere gebouwen duurzaam kunnen worden. Ook willen we zorgen voor samenhang tussen verschillende beleidsdoelen en voor langjarig beleid waar burgers en ondernemers op kunnen rekenen. Dit najaar zal het kabinet in de Klimaat- en Energienota de eerste contouren schetsen van de routes naar klimaatneutraliteit.
- In 2019 hebben we in het Klimaatakkoord⁶ afspraken gemaakt met meer dan 100 organisaties over hoe we de klimaatdoelen gaan halen. In de aanbeveling ‘Aan de slag: Creeër beraadstafels voor duurzame mobiliteit en de voedselketen’ schrijft het burgerberaad dat de beraadstafels van het Klimaatakkoord zijn opgeheven. Gelukkig is dit niet het geval. De overheid overlegt regelmatig met deze organisaties om de voortgang te bespreken. We

5 Zie: 7.2 Verantwoording consultatie en participatie totstandkoming Klimaatplan, pagina 94 – 102 in: [Klimaatplan 2025-2035 - Op weg naar een klimaatneutraal Nederland | Rijksoverheid.nl](#).

6 [Klimaatakkoord | Rapport | Rijksoverheid.nl](#).

spreeken dan bijvoorbeeld met provincies, gemeenten, woningcorporaties, belangenverenigingen, klimaat- en natuurbeschermingsorganisaties en jongeren. Hierdoor blijven we op de hoogte van kansen en problemen waar mensen in de praktijk tegenaan lopen.

- Duurzame initiatieven dragen bij aan de klimaattransitie. Het zijn bijvoorbeeld mensen die samenkomen om een energiecoöperatie op te richten of buurtbewoners die samen met de gemeente werken aan groenbeheer in de straat. Om deze initiatieven beter te ondersteunen heeft het kabinet een analyse laten uitvoeren naar de knelpunten waar zij tegenaan lopen. Om ervoor te zorgen dat duurzame initiatieven makkelijker van de grond komen, heeft het kabinet een persoon aangesteld die het aankomende jaar samen met andere ministeries gaat werken aan een strategie en aan oplossingsrichtingen.

Reactie op het voorstel voor een Deltacommissaris

Het burgerberaad wil graag dat een onafhankelijk persoon, los van de politiek, de regie pakt in de klimaattransitie en een langetermijnvisie waarborgt; naar het voorbeeld van de Deltacommissaris. Het kabinet ziet een persoon die losstaat van de politiek niet als de juiste oplossing om regie en langetermijnvisie te waarborgen. De klimaattransitie heeft impact op de levens van

iedereen in Nederland. Vanwege de complexiteit en de omvang van de transitie spelen er veel verschillende belangen, voorkeuren, wensen en ideeën. In de Nederlandse democratie is het aan gekozen volksvertegenwoordigers om deze verschillende wensen en belangen af te wegen en knopen door te hakken.

De minister van Klimaat en Groene Groei (KGG) voert de regie en waarborgt een langetermijnvisie op de klimaattransitie. De minister van KGG werkt hiervoor nauw samen met andere betrokken ministers zoals Infrastructuur en Waterstaat (IenW) en Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN). Daarnaast verwijst het kabinet naar de bestaande functie van de voorzitter van het Nationaal Klimaat Platform (NKP). De voorzitter van het NKP is onafhankelijk van het kabinet. Hij adviseert het kabinet over wat hij denkt dat nodig is om de transitie te versnellen. Het NKP zoekt dagelijks de praktijk van de transitie op, agendeert kansen en knelpunten, biedt doeners een podium om hun verhaal te delen en werkt zoveel mogelijk in coalities en allianties. Het NKP gaat bijvoorbeeld langs bij sportverenigingen, boeren en mensen die moeite hebben de energierekening te betalen. Het kabinet gebruikt deze verhalen en adviezen om het klimaatbeleid te verbeteren.

Alle ministers in één gebouw | 71% steun

Reflectie op de aanbeveling

De aanbeveling “alle ministers in één gebouw” vindt het kabinet een creatief idee. Samenwerking tussen de verschillende ministers is erg belangrijk: alleen zo kunnen we complexe problemen oplossen. Het kabinet is het dus eens met het doel achter de aanbeveling. Er wordt op dit moment op verschillende manieren interdepartementaal samengewerkt. Ministers spreken elkaar wekelijks tijdens de Ministerraad en tijdens onderraden zoals de Raad Fysieke Leefomgeving (RFL). Ambtenaren van verschillende ministeries bereiden deze vergaderingen samen voor. Het is voor ministers relatief makkelijk om fysiek met elkaar te overleggen omdat in Den Haag de ministeries vlakbij elkaar liggen. Vaak werken verschillende ministers al in hetzelfde gebouw. Zo werken de minister van Klimaat en Groene Groei en de minister van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur in hetzelfde gebouw. De minister van Klimaat en Groene Groei heeft sinds deze kabinetsperiode ook de portefeuille circulaire economie. Op deze manier probeert het kabinet samenhang aan te brengen tussen verschillende beleidsterreinen. Het fysiek bij elkaar brengen van de ministers in één gebouw vindt het kabinet daarom niet nodig.

Klimaatbonus voor iedereen | 56% steun

Reflectie op de aanbeveling

Met deze aanbeveling geeft het burgerberaad een signaal af: als je draagvlak wil houden voor klimaatbeleid is het essentieel om niet alleen vervuilend gedrag te ontmoedigen maar ook om duurzaam gedrag te belonen. Daarbij moet oog zijn voor mensen met een kleine portemonnee die onevenredig hard geraakt kunnen worden doordat vervuiling duurder wordt. De aanbeveling “Een Klimaatbonus voor iedereen” is een uitwerking van dit principe.

Het kabinet ziet inhoudelijke en uitvoeringstechnische knelpunten voor het invoeren van een algemene klimaatheffing en bonus. Een algemene klimaatheffing op vervuilende producten en diensten verhoogt de kosten voor kwetsbare huishoudens. Hoewel het teruggeven van het geld in de vorm van een bonus dit effect enigszins kan verzachten, blijft er voor de overheid minder geld over om beleid te financieren dan nu. Daarom geeft het kabinet de voorkeur aan maatregelen die specifieke vervuilende producten of diensten beprijzen, en eventuele compensatie te richten op de groep kwetsbare huishoudens.

